

Barbora Řeřichová

Poslední cesta kardinála Trochty. Pohřeb v režii „normalizační“ moci?

Úvodem

Již dvacet sedm let žijeme opět ve svobodné zemi. Ačkoliv mnohým z nás chybí historická a i životní zkušenost, měli bychom se snažit nezapomínat na dobu, ve které strávili mládí naši rodiče a prarodiče – a přestože je to nepohodlné a mnohdy nepříjemné, uvědomovat si z minulosti nejen to dobré, ale i skutečnosti, jež by se nikdy neměly opakovat. Vhodnou příležitost k tomu nabízí právě regionální historie. I proto jsem se rozhodla věnovat svou studii¹ události, která se odehrála dne 16. dubna 1974 v Litoměřicích a v jistém smyslu znamenala jakési symbolické završení jedné z nejtragičtějších etap tamní diecéze. Smrt Štěpána kardinála Trochty byla pro litoměřickou diecézi zlomem. Biskupská katedra zůstala následujících patnáct let prázdná, kvůli komplikovaným vztahům mezi státem a církví nebyl nový biskup dosazen až do léta roku 1989.² Správu diecéze převzal kapitulní vikář. Ačkoliv v dlouhodobějším horizontu nastalá situace představitelům státní moci vyhovovala, samotný Trochtův pohřeb vyvolával spíše obavy. A tak zatímco na jedné straně dělali tehdejší zaměstnanci biskupské kanceláře vše pro to, aby byla kardinálova poslední cesta důstojná a aby se s ním směli rozloučit jeho známí, příbuzní i věřící, na straně druhé se státní úředníci snažili zamezit šíření povědomí o chystané události a následně i přítomnosti veřejnosti.

Cílem studie je poukázat na napjaté vztahy mezi státem a církví v období tzv. normalizace, dále snaha o zasazení události regionálního významu do širšího dějinného kontextu a popis různých úhlů pohledu na ni. Je však třeba hledat odpovědi i na dílčí otázky. Můžeme se ptát, zda byla státem prosazovaná opatření kolem pohřbu nutná, porovnat pohled představitelů státního aparátu a kardinálových spolupracovníků. Na závěr bych se ráda zaměřila na otázku, kvůli níž byli prioritně osloveni pamětníci, tedy jak moc byl obřad kontrolován, zda se účast na něm evidovala, zda z ní plynuly nějaké sankce a zda se pohřeb skutečně odehrál v režii „normalizační moci“ tak, jak bylo plánováno.

1 Tato vychází z práce ŘEŘICHOVÁ, Barbora: *Poslední cesta kardinála Trochty – pohřeb v režii „Normalizační“ moci?* (Diplomová práce). Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Filozofická fakulta, Ústí nad Labem 2015.

2 Podobně tomu bylo i v dalších českých a slovenských diecézích, například v roce 1972 zemřel rožňavský biskup Róbert Pobožný a biskup českobudějovický Josef Hlouch. Obě diecéze se nových biskupů dočkaly až v roce 1990.

Nejde o popis několika dubnových dní roku 1974 v duchu pozitivistickém a nepokouším se ani o vytvoření dalšího díla poukazujícího na tragický životní osud 17. litoměřického biskupa. Má jít spíše o pomyslné zrcadlo odrážející stav tehdejší společnosti i v několika dnech příprav a posledního rozloučení se Štěpánem kardinálem Trochtem.

Aby bylo možné porozumět všem okolnostem, které pohřeb a jeho organizaci doprovázely, je nutno nejprve nastínit sled předcházejících událostí. Z tohoto důvodu jsem zahrнула také velmi stručný životopis Štěpána Trochty před rokem 1968, dále popis jeho jmenování kardinálem a okolností jeho smrti.

Prameny, z nichž jsem čerpala, lze rozdělit do dvou skupin. První z nich obsahuje písemnosti vytvořené státními orgány. Jde především o různá hlášení agentů StB napříč republikou, která informovala jak o dění na biskupství, tak například o zájmu věřících v různých farnostech o účast na pohřbu kardinála Trochty a následně mapovala reakce na událost. Tyto dokumenty jsou z velké části uloženy v Archivu bezpečnostních složek v Historickém fondu MV ve svazku archivní číslo H-713/43 Hierarchie – klér.³ Důležitým zdrojem informací byla také *Zpráva Sekretariátu ÚV KSČ o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu*, kterou mi poskytl PhDr. Jaroslav Cuhra,⁴ a v neposlední řadě fond Ministerstvo kultury – Sekretariát pro věci církevní (MK – SPVC) uložený v Národním archivu v Praze na Chodovci, zahrnující sice spíše útržkovité, ale rozhodně ne nepodstatné informace, jako například svědectví ústeckého krajského církevního tajemníka Karla Dlabala, v němž tento uvedl svou verzi popisu poslední návštěvy u kardinála Trochty těsně před jeho smrtí.

Do druhé skupiny řadím především obsah fondu Trochtiana z litoměřického biskupského archivu, obsahující veškeré dokumenty vztahující se k životu a působení Štěpána Trochty. Bohatým zdrojem informací v této sféře byla rovněž kardinálova osobní pozůstalost, nacházející se částečně v archivu Litoměřického biskupství a částečně v archivu pražské provincie Salesiánů Dona Bosca v Kobylisích, a osobní pozůstalost jeho sekretáře, patera Jaromíra Korejse, uložená tamtéž. Z pramenů zde uchovávaných považuji za nejvýznamnější jeho vzpomínky na poslední hodiny života kardinála Trochty a následné dění, sepsané pod názvem *Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kardinála Trochty*, a anonymní popis poslední kardinálovy cesty.

Použitou literaturu lze rovněž rozdělit na dvě části. První, rozsáhlejší skupinou jsou díla obecnějšího charakteru, jejichž autoři se zabývají širším historickým kontextem a řeší československé poválečné církevní dějiny jako celek. Zde bych vyzdvihla především publikaci autorů Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945–1989*, dále pak díla Jaroslava Cuhry *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, Karla Kaplana *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*, Vác-

3 Naopak v podstatě nebylo vůbec využito operativního svazku StB, který ke Štěpánu Trochtovi vedla pod krycím jménem „Kabát“ StB, a to z důvodu, že informace zde obsažené jsou mimo tematický okruh práce. Viz ABS, f. Agenturní svazky – Centrál (MV-TS), svazek a. č. 762349 MV.

4 Jedná se o náhodně nalezený dokument z dosud nezpracovaných archivních materiálů, u nějž tedy zatím není archivní citace možná.

Barbora Řeřichová

lava Vaška *Dům na skále 1–2*, studii Jana Stříbrného *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*, práce Jiřího Hanuše, Jiřího Plachého aj. Do druhé kategorie můžeme zařadit literaturu věnující se životu a skutkům Štěpána kardinála Trochty. Je ale nutno zdůraznit, že dosud neexistuje odborná monografie, která by o jeho působení pojednávala. Díla v současné době dostupná jsou téměř bez výjimky spisy v lepším případě populárně-naučné, v tom horším jde o pokusy o tvorbu snad až hagiografickou. Je proto třeba velmi dobře zvážit, do jaké míry je vhodné tuto literaturu – vyjma základních životopisných dat apod. – využívat. Přesto bych zmínila alespoň dílo Jaroslava Macka *Biskupství litoměřické. Biskupové a osudy litoměřické diecéze 1655–2005*, kde je Štěpánu Trochtovi věnována samostatná kapitola, a monografii Jaroslava Novosada *Štěpán Trochta. Svědek „T“*, jejíž součástí jsou osobní vzpomínky patera Josefa Pekárka.⁵

Dej mi duše, ostatní si vezmi⁶

Štěpán kardinál Trochta se narodil 26. března 1905 ve Francově Lhotě, malé obci v podhůří Javorníků, do zemědělské rodiny. Měl sestru Anežku a bratra Josefa, narozené v letech 1911 a 1913. Když bylo Štěpánovi osm let, zemřel mu otec. Jeho matka se nikdy znovu neprovdala a rodina se od té doby potýkala s chudobou. Přesto Štěpán, jakožto výborně prospívající žák místní školy, nastoupil v roce 1917 na arcibiskupské gymnázium v Kroměříži. Studium nemohl dokončit – kvůli nemoci své matky se o čtyři roky později musel vrátit domů, aby převzal starost o hospodářství a mladší sourozence. Okolo roku 1923 se poprvé dozvěděl o italských salesiánech – řádu založeném Donem Boscem (1815–1888), jehož hlavní náplní byla péče o chudé děti a mládež. I přes špatnou finanční situaci odjel po matčině uzdravení na Apeninský poloostrov, aby se stal salesiánským knězem. V letech 1924–1925 absolvoval budoucí litoměřický biskup noviciát v Perose a v této době začal také podnikat první kroky vedoucí ke vzniku české salesiánské provincie. Dne 28. září 1926 přišli do moravského Fryštáku první salesiánští bratři. Štěpán Trochta se vrátil spolu s nimi do vlasti a pomáhal cizincům, aby se přizpůsobili novým poměrům. O rok později byl však nadřícenými vyslán na studia do Turína, kde 20. června 1932 získal doktorát z teologie. Téhož roku přijal kněžské svěcení. Primici sloužil 17. července 1932 v rodné vsi.

Následující dvě léta strávil na vojně a po návratu, v roce 1934, odešel do Ostravy, kde řídil stavbu nového salesiánského střediska. Dne 17. června toho roku položil tehdejší olomoucký arcibiskup Leopold Prečan základní kámen nového kostela, zasvěceného svatému Josefovi, a v listopadu byl hotov řádový dům. Chrám byl dokončen v roce 1936 a vysvěcen 8. prosince 1937 prvním provinciálem české salesiánské provincie, Ignácem Stuchlým. V Ostravě ale Trochta dlouho nepobyl, ještě koncem roku 1934 se přesunul do Prahy, kde salesiáni získali pozemek pro stavbu dalšího kostela a řádového střediska. Kromě působení v kongregaci se stal i členem Ústřední

5 Josef Pekárek (1930–2009) byl římskokatolický kněz, člen salesiánské kongregace. Působil jako jeden ze sekretářů Štěpána Trochty (celkem byli sekretáři tři – hlavní Mons. Jaromír Korejs, dále Josef Pekárek a Ladislav Vík).

6 V latině *Da mihi animas, cetera tolle*. Heslo salesiánské kongregace, původ je ve Starém zákoně – Gn, 14, 21.

Poslední cesta kardinála Trochty

junácké rady – skautem zůstal celý život, což jeho nelehký osud často ještě zhoršovalo. Po zřízení tzv. Protektorátu Čechy a Morava byla činnost salesiánů velmi pozorně sledována německou tajnou státní policií, ale zlom přišel až v důsledku heydrichiády. Dne 28. května 1942 zatkl Štěpána Trochtu Gestapo⁷ a následovaly tvrdé výslechy s použitím fyzického násilí. Z pankrácké věznice byl s označením „RU“ (*Rückkehr unerwünscht* – *Návrat nežádoucí*) transportován do Malé pevnosti Terezín. Koncem září 1942 byl přesunut do Mauthausenu a o dva roky později do Dachau, kde se, stejně jako v Terezíně, setkal s pozdějším kardinálem Josefem Beranem (1888–1969).⁸ Pobyt v koncentračních táborech byl krutý, Štěpán Trochta několikrát těsně unikl smrti a toto téma by si jistě zasloužilo podrobnější zmapování v samostatné studii.

V květnu 1945 se Štěpán Trochta vrátil z Dachau do salesiánského střediska v Praze a všeobecně se předpokládalo, že se stane nástupcem stárnoucího Ignáce Stuchlého (1869–1953) v čele české a moravské salesiánské provincie. V červenci 1947 mu však bylo na 16. generální kapitule salesiánské kongregace v Turíně oznámeno, že papež Pius XII. jej vybral jako nového litoměřického biskupa. Svěcení přijal 16. listopadu 1947 v pražské katedrále z rukou papežského internuncia, Mons. Xaveria Rittera,⁹ spolusvětiteli byli pražský arcibiskup Josef Beran a biskup královéhradecký Mořic Pícha. Do Litoměřic přijel nový biskup v neděli 23. listopadu 1947.

Rok 1948 však přinesl výraznou změnu a církev se stala jedním z největších nepřátel nového režimu.¹⁰ Od jara 1948 probíhala mezi představiteli státu a církve jednání, která ale byla komunisty od počátku považována za zcela účelová.¹¹ Jejich charakter částečně určil již souhlas biskupů k diskusi s činiteli Národní fronty, a tedy faktické vyřazení ministerstva zahraničí a nunciatury. Dne 4. března 1948 vydala československá biskupská konference prohlášení v podobě pastýřského listu. Biskupové striktně odmítli požadavek vlády na uznání legitimacy komunistického režimu, což byl následně jeden z klíčových bodů vyjednávání. Dalším se stala po volbách do Národního shromáždění v červnu 1948 žádost o zrušení suspenze kněží, již i přes výslovný zákaz biskupů přijali politický post (nejznámější je v tomto případě dlouholetý ministr zdravotnictví a exkomunikovaný kněz Josef Plojhar). Biskupové v čele se Štěpánem Trochtem naproti tomu žádali zaručení vnitřní autonomie církve a zachování jejího školství.

7 Oficiálním důvodem byl nález podstrčeného protinacistického letáku v jeho pokoji. Salesiáni byli ale sledováni dlouhodobě, mimo jiné i proto, že například zaměstnávali ve svém středisku osoby židovského původu.

8 Podrobněji o osobnosti kardinála Berana viz např. VODÍČKOVÁ, Stanislava: *Uzavírám Vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. ÚSTR – CDK, Praha – Brno 2009.

9 K němu naposledy KUKÁNOVÁ, Zlatuše: Nunciem a internunciem v jedné zemi. Diplomatické vztahy Československa s Vatikánem v letech 1939–1946. *Securitas Imperii*, 2016, č. 28, s. 96–133.

10 Podrobněji k tématu vztahu státu a církve v letech 1945–1960 viz např. VAŠKO, Václav: *Dům na skále 1. Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004 a TÝŽ: *Dům na skále 2. Církev bojující: 1950 – květen 1960*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007.

11 STŘÍBRNÝ, Jan: Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In: JAN, Libor (ed.): *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*. CDK, Brno 2000, s. 78–98.

Barbora Řeřichová

Vyjednávání skončilo katastrofálně. Dne 15. června 1949 vydali českoslovenští biskupové pastýřský list, sepsaný pravděpodobně Štěpánem Trochtem,¹² který vešel ve známost pod názvem *Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*.¹³ Poukázali v něm na skutečné důvody, kvůli nimž zkrachovala jednání mezi státem a církví, a upozornili na praktiky gottwaldovského režimu.¹⁴

Na základě církevních zákonů¹⁵ z roku 1949 skládali všichni duchovní od 10. ledna 1950 slib věrnosti republice. Jako takový byl zakotven již v *modu vivendi* z roku 1928, podle nějž ho ovšem měli skládat jen arcibiskupové, diecézní biskupové, koadjutori cum iure successionis¹⁶ a armádní ordináři.¹⁷ Hned v únoru 1950 byli ke složení slibu vyzváni opati, generální a kapitulní vikáři a světící biskupové s výjimkou Stanislava Zely, který byl ještě v témže roce zatčen a odsouzen v zinscenovaném procesu za velezradu, vyzvědačství, podvod a veřejné násilí k 25 letům těžkého žaláře. Diecézní biskupové pozvání nebyli, jelikož slib složit odmítli, ale nakonec k tomu stejně byli donuceni. V roce 1951 se několik z nich rozhodlo slib věrnosti přece jen složit – mělo se pravděpodobně jednat o určitý akt dobré vůle z jejich strany. Dne 12. března tak věrnost slíbili Štěpán Trochta, Mořic Pícha (biskup královéhradecký), Jozef Čárský (biskup košický) a Ambróz Lazík (apoštolský administrátor trnavské apoštolské administratury). Přinejmenším u Trochty se však objevily dohady o dobrovolnosti aktu. Církevní historici Stanislav Balík a Jiří Hanuš zmiňují: *Spekuluje se o tajemných injekcích aplikovaných biskupovi před odjezdem do Prahy, po nichž údajně nevěděl, co dělá*.¹⁸

Rok 1950 odstartoval tříleté období tvrdých proticírkevních zásahů. Už v dubnu proběhl monstrproces s představiteli mužských řeholních řádů, v prosinci pak proces s pomocným biskupem olomouckým Stanislavem Zelou a dalšími „pomocníky biskupů“. V lednu 1951 se odehrál zinscenovaný proces se slovenskými biskupy Jánem Vojaššákem, Michalem Buzalkou a Pavlem Peterem Gojdičem.¹⁹ V říjnu 1952 vydal

12 Blíže k tématu viz např. PLACHÝ, Jiří: Biskup Trochta v hodině velké zkoušky. *Securitas Imperii*, 2005, č. 11, s. 129–134.

13 V kompletním znění je dokument k dispozici např. na stránce <http://home.tiscali.cz/farnostkyjov/soubory/hlas.htm> (citováno k 3. 10. 2016).

14 Hned v úvodu listu stálo, že biskupové jsou nuceni k uzavření dohody se státem, přičemž usilují (s malou nadějí) o zachování svobody vyznání, volnosti provádění náboženských obřadů, občanské svobody, uznání papeže jako hlavy církve, právo rodičů na výchovu dětí dle vlastního přesvědčení, právo na vzdělání, tisk bez cenzury a další, protože to vše je věřícím upíráno. Dále bylo uvedeno, že v rozhlase i ve veřejných projevech je vedena soustavná kampaň proti církvi, církevní tisk je manipulován, literatura cenzurována, byl vydán zákaz shromažďování věřících mimo kostely. Církev byla zbavena veškerého majetku. Zmíněn byl i nález odposlouchávacího zařízení nalezeného v jedné místnosti při poradě českých a slovenských biskupů v Dolním Smokovci ve dnech 22.–23. března 1949. Na základě tohoto odhalení arcibiskup Beran pokusy o další dialog se státem striktně ukončil.

15 *Sbírka zákonů republiky Československé*, zákon č. 217/1949 Sb. a č. 218/1949 Sb. V kompletním znění jsou dostupné na <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=217&r=1949> (citováno k 3. 10. 2016).

16 Světící biskupové s právem nástupnictví v případě smrti či odstoupení sídelního biskupa v diecézi.

17 Armádní ordinář je nejvyšší představený armádního ordinariátu, tedy speciálního správního celku katolické církve, který je založen nikoliv na principu územním, ale na principu zájmovém. BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. CDK, Brno 2013, s. 34.

18 Tamtéž, s. 81.

19 Mons. Stanislav Zela (1893–1969), pomocný biskup olomoucký, byl odsouzen k 25 letům žaláře, v roce 1963 byl ale propuštěn a dožil v internaci v Mukařově a v Radvanově. Podrobněji viz např. tamtéž, s. 40.

Poslední cesta kardinála Trochty

přednosta Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) a místopředseda vlády Zdeněk Fierlinger předběžný souhlas se zatčením Štěpána Trochty za velezrádnou činnost, k němuž došlo 16. ledna následujícího roku. Vyšetřování trvalo rok a půl a nakonec byl litoměřický biskup v procesu konaném ve dnech 22.–23. července 1954 odsouzen k 25 letům odnětí svobody.²⁰ Nejdéle byl vězněn v Leopoldově a Valdicích. Propuštěn byl po šesti letech, v roce 1960, a toto období pro něj bylo pravděpodobně horší než pobyt v koncentračních táborech. O letech, která v kriminálech strávil, mluvil velmi málo, jednou se však vyjádřil v tom smyslu, že ani v Mauthausenu se s lidmi neza-cházelo tak zle jako v komunistických vězeních.²¹ Tragické životní podmínky navíc zhoršily jeho už tak chatrné zdraví.

Dne 9. května 1960 vyhlásil prezident Antonín Novotný u příležitosti 15. výročí konce 2. světové války amnestii. Týkala se mimo jiné i velké části politických věz-ňů včetně mnoha katolických duchovních. Štěpán Trochta byl z vězení propuštěn 10. května, nesměl se však vrátit do úřadu litoměřického biskupa. Místo toho odešel do Prahy, kde se stal *užitečným členem socialistické společnosti*.²² Bydlel u svého bratra a začal pracovat jako stavební dělník. Jeho přítomnost však budila příliš velký roz-ruch, a proto musel místo opustit a postupně vystřídal profese zedníka, údržbáře, metaře, instalatéra a opraváře výtahů. V srpnu 1962 prodělal první infarkt, takže ná-sledně musel odejít do předčasného důchodu. Nejprve žil v charitním domě v Táboře, ale brzy byl přemístěn do Radvanova u Mladé Vožice, kde se znovu setkal se svým bývalým spoluvězněm Josefem Beranem.²³

Obnovení dialogu mezi československou státní mocí a papežským stolcem při-neslo vyhlášení II. vatikánského koncilu,²⁴ neboť Vatikán velmi stál o to, aby se jej zúčastnil alespoň jeden zástupce z naší země. Ve dnech 12.–14. května 1963 byl

Mons. Ján Vojaššák (1877–1965), biskup spišský, byl za vlastizrady odsouzen k 24 letům těžkého žaláře. Propuštěn byl v roce 1963 a o 2 roky později zemřel v Charitním domě v Senohrabech u Prahy. Mons. Michal Buzalka (1885–1961), pomocný biskup trnavské apoštolské administratury, byl odsouzen k doži-votnímu věznění, v roce 1956 mu byl ale výkon trestu přerušen kvůli jeho velmi špatnému zdravotnímu stavu. Následně pobýval v domově pro seniory v Děčíně a v Charitním domě v Táboře, kde zemřel. Mons. Pavel Peter Gojdič (1888–1960) byl řeckokatolický biskup, 6. eparcha prešovský. V procesu byl za velezra-du odsouzen k doživotnímu žaláři a ztrátě občanských práv, zemřel na následky mučení v Leopoldově.

20 ŠEBEK, Jaroslav: Štěpán Trochta. Actio – Sacrificium – Caritas. Práce – oběť – láska. Zdislava, 2014, roč. 19, č. 3, s. 4–6. Podrobně k procesu se Štěpánem Trochtou viz ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (MV-V), vyšetřovací spis a. č. V 2309 MV a tamtéž, f. Sekretariát ministra vnitra I. díl 1948–1959 (A 2/1), inv. j. 1464, soudní a vyšetřovací protokoly.

21 MACEK, Jaroslav: *Biskupství litoměřické. Biskupové a osudy litoměřické diecéze 1655–2005*. Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005, s. 139.

22 Tamtéž. Těsně poté pravděpodobně došlo také k příslibu jeho spolupráce s StB. Jedná se o krok, který byl po zveřejnění seznamů spolupracovníků Státní bezpečnosti často kritizován, na druhou stranu je ale třeba brát v úvahu Trochtův fyzický a především psychický stav, ovlivněný dlouhým pobytem ve vězení. Momentálně také nejsou k dispozici žádné důkazy o tom, že by Štěpán Trochta skutečně podával o někom hlášení. Podrobněji viz ABS, f. MV-TS, svazek a. č. 762349 MV, dále např. PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností. *Securitas Imperii*, 2005, č. 11, s. 6–7 či BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 148.

23 ŠEBEK, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 4–6.

24 Podrobněji o 2. vatikánském koncilu viz např. PESCH, Otto Hermann: *Druhý vatikánský koncil 1962–1965. Příprava, průběh, odkaz*. Vyšehrad, Praha 1996.

Barbora Řeřichová

v Praze zahájen první dialog Agostina Casaroliho²⁵ jakožto zástupce Svatého stolce a československých státních úředníků v čele s předsedou Sekretariátu pro věci církevní Karlem Hružou. Další kolo československo-vatikánských jednání proběhlo o rok a půl později, 11.–18. listopadu 1964 v Římě.²⁶ Bylo vypracováno oboustranně akceptovatelné znění dohody a ze strany církevních diplomatů padla také jména potenciálně přijatelných biskupů²⁷ – monsignora Josefa Hloucha,²⁸ Trochty a hradeckého kapitulního vikáře Javůrka.²⁹ Dále Vatikán apeloval na nutnost obnovy paralyzované řeckokatolické církve a odmítl kněžská hnutí kontrolovaná státem, nikoliv církevními úřady.

Nové možnosti se československým katolíkům otevřely s nástupem Pražského jara. Jednou z nejvýznamnějších změn, které se v roce 1968 církve dotkly, byla transformace postoje vlády k návratu vězněných nebo internovaných biskupů do svých úřadů. Dne 16. dubna 1968 požádali čtyři státem uznaní biskupové o návrat Mons. Štěpána Trochty, Josefa Hloucha a Karla Skoupého³⁰ do svých diecézí. Vládní strana – vedená Alexanderem Dubčekem – jejich žádost po nějaké době schválila a v polovině května byl udělen státní souhlas českobudějovickému Josefu Hlouchovi a brněnskému Karlovi Skoupému. Svého úřadu se zároveň ujal také pražský světitel biskup Kaje-tán Matoušek. V červenci 1968 bylo dosaženo právní rehabilitace³¹ Štěpána Trochty, který se na svou katedru vrátil v srpnu.³²

25 Agostino Casaroli (1917–1998) byl vatikánský diplomat, kardinál a státní sekretář. V roce 1961 jej papež Jan XXIII. pověřil, aby navázal diplomatické kontakty se státy východního bloku. V rámci této mise vedl od roku 1963 jednání i s československými státními představiteli. Dne 4. července 1967 byl jmenován tajemníkem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti. Roku 1979 jej papež Jan Pavel II. jmenoval kardinálem a státním sekretářem.

26 Podrobněji o československo-vatikánských jednáních viz např. KAPLAN, Karel: *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. CDK, Brno 2001, případně CASAROLI, Agostino: *Tryzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001.

27 PESCH, Otto Hermann: *Druhý vatikánský koncil*, s. 138–139.

28 Prof. ThDr. Josef Hlouch (1902–1972) byl 9. sídelní biskup českobudějovický. V roce 1951 odmítl složit slib věrnosti republice a o rok později byl převezen do nucené internace, nejprve do Kadaně a postupně na několik dalších míst. Na svobodu byl propuštěn v dubnu 1963, v roce 1968 se vrátil do úřadu českobudějovického biskupa. Zemřel 10. června 1972, jeho smrt nese některé znaky shodné s úmrtím Štěpána kardinála Trochty – v posledním dni svého života byl navštíven krajským církevním tajemníkem Leem Drozdem, který jej přinutil k vyčerpávajícímu rozhovoru o přeložení některých kněží.

29 Když roku 1956 zemřel královéhradecký biskup Mořic Pícha, nebyl z politických důvodů do úřadu uveden tajně vysvěcený Karel Otčenášek, ale namísto toho se správy diecéze ujal kapitulní vikář Václav Javůrek (1916–2004). V úřadu působil do roku 1969, kdy odstoupil, aby se správy diecéze mohl chopit biskup. K tomu nakonec nedošlo, novým kapitulním vikářem byl tedy zvolen Karel Jonáš. Javůrek se roku 1973 stal kapitulním děkanem.

30 Mons. Prof. ThDr. Karel Skoupý (1886–1972) byl 12. sídelní biskup brněnský. V roce 1950 byl internován, od roku 1953 pak držen mimo vlastní diecézi. Od roku 1963 žil v charitním domě v Žernůvce u Tišnova. Roku 1968 se vrátil do čela brněnské diecéze, v němž stál až do své smrti.

31 Nutná podmínka pro udělení státního souhlasu Mons. Štěpánu Trochtovi a Mons. Stanislavu Zelovi.

32 Stanislav Zela se do Olomouce už nevrátil. Jeho rozsudek byl zrušen až v červnu 1969 a kvůli opětovnému utužení režimu už státní souhlas nezískal. Zemřel 6. prosince 1969 na následky dlouhodobého věznění.

Poslední cesta kardinála Trochty

Práce – oběť – láska³³

Oficiální slavnostní návrat Štěpána Trochty do funkce se uskutečnil 1. září 1968. Na podzim toho roku se pak Trochta vydal do Říma, aby podal zprávu o stavu svém i své diecéze, a 23. listopadu jej papež Pavel VI. přijal v soukromé audienci.³⁴

V lednu 1969 byl Štěpán Trochta jmenován Svatým otcem členem Sekretariátu pro nevěřící³⁵ – pravděpodobně proto, aby mu bylo umožněno častěji navštěvovat Vatikán. O měsíc později byl pozván na oslavu 1100. výročí smrti svatého Cyrila v Římě, kde 14. února s papežem koncelebroval slavnostní mši svatou v chrámu svatého Klimenta.

Dne 28. dubna 1969 došlo k zásadní, i když tehdy ještě neveřejné události – papež Pavel VI. jmenoval v konzistoři Trochtu kardinálem „in pectore“.³⁶ Nová hodnost zůstala utajena celé čtyři roky, k oficiálnímu zveřejnění došlo nakonec na jaře 1973. Přesto mezi věřící určité zvěsti nejspíše přece jen prosákly, jak se můžeme dočíst například v lehce humorné vzpomínce anonymní biskupovy známé, uchované v archivu Salesiánské provincie Praha: *Když se v roce 1969 rozkřiklo, že se vrátí z Říma jako tajný kardinál, zkoušely se nejrůznější triky, jak to poznat, oslovila jej jedna osoba „Eminence“. Reakce byla okamžitá: „Nech toho, nech! Víš, já jsem chtěl, ale Svatý otec povídal: „Ale chlapče, co tě to napadlo? Jenom jdi!“*³⁷

Vedoucí Sekretariátu pro věci církevní Karel Hrůza se nemilou novinu dozvěděl poněkud paradoxně v Olomouci, kde 4. března 1973 proběhla konsekrace³⁸ výrazně prorežimně založeného monsignora Josefa Vrány (1905–1987) a následně také patřičná oslava. V jejím průběhu si rozhovor s Hrůzou vyžádal Agostino Casaroli, který mu oznámil, že následující den bude zveřejněno jmenování Štěpána Trochty kardinálem. Státní souhlas k tomuto potřeba nebyl, ze strany Casaroliho se jednalo pouze o konstatování skutečnosti. Hrůza po odjezdu z Olomouce okamžitě informoval tajemníka ÚV KSČ Oldřicha Švestku a náležitě instruován při následné večeři u pražského biskupa Františka Tomáška Casarolimu sdělil *výtku* vůči postupu Vatikánu a *vážné překvapení*.³⁹

Dne 5. března 1973 byl tedy Štěpán Trochta jmenován kardinálem veřejně. Státní orgány s rozhodnutím papeže nemohly nic dělat. Akt byl chápán jako zřetelné posílení pozice katolické církve v zemi a představitelé státu se obávali, jaké bude mít jmenování důsledky především proto, že monsignor Trochta se tak stal prima-

33 V latině Actio – sacrificium – caritas, oficiální biskupské heslo Štěpána kardinála Trochty.

34 KUČERA, Jiří: *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*. Portál, Praha 2006, s. 42.

35 Sekretariát pro nevěřící založil papež Pavel VI. v roce 1965, později byl změněn na Papežskou radu pro dialog s nevěřícími. Ta zanikla roku 1982, kdy byla Janem Pavlem II. včleněna do Papežské rady pro kulturu.

36 Kardinál „in pectore“ – „v srdci“, je kardinál jmenovaný neveřejně, většinou kvůli možnému zhoršení vztahů mezi danou osobou a režimem nebo možností její perzekuce. Často se využívá v nedemokratických státech nebo v zemích, kde jsou křesťané pronásledováni.

37 *Archiv Salesiánské provincie Praha* (dále jen ASP), f. osobní pozůstalost ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB, strojepis anonymních osobních vzpomínek na Štěpána kardinála Trochtu.

38 Konsekrace – biskupské svěcení. Nejvyšší stupeň svěcení v římskokatolické církvi (níže je svěcení jáhenské a kněžské).

39 CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. ÚSD AV ČR, Praha 2001, s. 86.

Barbora Řeřichová

sem českého biskupského sboru a přímým představitelem Vatikánu v Československu s právem účasti na diplomatických aktech.⁴⁰ Dokladem určité nervozity, jež se státních orgánů zmocnila, může být záznam hlášení ze 14. března 1973 o návštěvě kardinála sekretáře patera Ladislava Vika SDB v biskupské rezidenci, k níž došlo 6. března a v jejímž rámci proběhl také rozhovor o možnosti jmenování Štěpána Trochty pražským arcibiskupem: *Pramen Vikovi naznačil, že když je nyní biskup Trochta kardinálem, že tedy je jediná a přímá cesta, aby se stal arcibiskupem pražským. Vik na to reagoval tím způsobem: ne, abyste se zmínil před otcem kardinálem o tom, nebo s vámi vyběhne, to není taktika. Taktika je, dělat veřejně, že o něco vůbec nestojím, a postranně to připravovat tak, aby to dokonale klaplo...*⁴¹

Rekapitulace důsledků Trochtova jmenování ze strany státní moci ukázala, že nevýhody jednoznačně převyšují možná pozitiva. Na jedné straně sice okolní země mohly danou skutečnost chápat jako další krok k odstranění sporů mezi Československem a Vatikánem, ale na straně druhé – a to bylo bráno jako mnohem důležitější – tím došlo k posílení už tak značné autority biskupa Trochty, který byl uznáván jak světským klérem, tak řeholníky. Navíc se poměrně ostře stavěl proti činnosti hnutí *Pacem in terris*.⁴² Nutno podotknout, že obavy státních představitelů se naplnit nestihly.

Dne 6. března 1973 odletěl biskup Trochta do Říma, aby oficiálně přijal kardinálské insignie – tedy jmenovací dekret, biret a prsten. Předání se konalo o šest dní později a obřadu se zúčastnil i ministerský rada československého velvyslanectví Forst, což mohlo být chápáno jako jistý malý smírlivý krok. Pravděpodobně ještě před odjezdem informoval Štěpán Trochta o svém jmenování prezidenta Ludvíka Svobodu a generálního tajemníka KSČ Gustáva Husáka, kteří vyjádřili zklamání nad tím, že krok nebyl dopředu konzultován se státními úřady.⁴³ Na druhé straně však od 6. března 1973 přicházelo novému kardinálovi obrovské množství nejrůznějších gratulací doslova z celého světa. Počínaje vysokými evropskými církevními představiteli (jmenujme Alfreda kardinála Bengsche, biskupa berlínského,⁴⁴ Franze kardinála Königa, arcibiskupa vídeňského,⁴⁵ či Franja Kuhariče, arcibiskupa záhřebského,⁴⁶ kteří zasílali

40 BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 91–92.

41 ABS, f. Historický fond MV (dále jen MV-H), svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, hlášení agenta StB s krycím jménem „Doña“ o návštěvě patera Vika z 6. března 1973, s. 148–154. Agent Doña, vlastním jménem František Stoklasa, datum narození neznámé.

42 CUHRA, Jaroslav: *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*, s. 87. Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (SKD – PIT) bylo prorožimní uskupení katolických duchovních navazující na existenci Mírového hnutí katolického duchovenstva. Název byl přejat ze známé encykliky papeže Jana XXIII. Sdružení nebylo oficiálně uznávanou církevní institucí, jeho hlavním cílem byla spolupráce se státní mocí. Dne 8. března 1982 bylo dokumentem *Quidam episcopi* kněžím zakázáno členství v politických organizacích. V reakci na to vydal kardinál Tomášek zákaz členství duchovních i v tomto sdružení. Existence SKD – PIT skončila s pádem komunistického režimu.

43 CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti. Svätý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2001, s. 165.

44 *Archiv Biskupství litoměřického* (dále jen ABL), f. Trochtiana, sign. E13, inv. č. 7/67, Korespondence, blahopřání 1973, gratulace zasláné na biskupství po zveřejnění jmenování Štěpána Trochty kardinálem.

45 Tamtéž, inv. č. 7/86.

46 Tamtéž, inv. č. 7/66.

Poslední cesta kardinála Trochty

převážně telegramy v latině, pouze kardinál König formuloval blahopřání v němčině) přes „spolubratry“ salesiány a představitele dalších řeholí až po rodinné příslušníky, přátele, známé a v mnoha případech také řadové farníky.⁴⁷ Mezi gratulacemi se nachází mj. i telegram od budoucí hlavy státu, Václava Havla.⁴⁸ Množství blahopřání kardinál dokonce zmínil v děkovném projevu předneseném při slavnostní ceremonii 12. března v Římě. V závěru přepisu jeho řeči stojí: *Velké množství blahopřání, které mi bylo v těchto dnech doma doručeno, se shoduje v radostném přesvědčení: Svatý Otec na nás myslí, Svatý Otec nás miluje, Svatý Otec ukázal, že si nás váží...*⁴⁹ Po deseti dnech se kardinál Trochta vrátil ze Svatého města na svou biskupskou katedru. Poněkud netypická slova blahopřání staronovému biskupovi zvolil pater Antonín Bratršovský.⁵⁰ Brzy se ale ukázalo, jak byla výstižná: *Přiblížil jste se velmi k tomu ústřednímu kalvarskému kříži, na němž Církev stojí a z něhož žije. A tak příští léta Vašeho života budou vlastně jednou velkou finální obětí Vaší kněžské a biskupské služby...*⁵¹

Ani poslední rok života Štěpána Trochty totiž nebyl zdaleka idylický nebo alespoň bezproblémový. Casaroli v této souvislosti dokonce vyslovil domněnku, že snad i sám kardinál uvažoval o dobrovolném odchodu ze země, pravděpodobně do Říma.⁵² Tomu by napovídalo i hlášení z 29. března o rozhovoru agenta „Klenovce“⁵³ a tehdejšího rektora bohosloveckého semináře, Mons. Josefa Poula. V dokumentu stojí: *Pramen vyslovil domněnku, kterou slyšel mezi kněžími, že Trochta půjde do Prahy. Poul se toto nedomnívá, je přesvědčen, že Trochta bude povolán do Říma, kde mu dají místo v některé kurii. Vychází z toho, že vždy Trochta hovořil o své lásce k Itálii a přitom zvláště v poslední době hovořil v souvislosti s jeho zhoršeným zdravotním stavem, že v Itálii je mu vždy lépe.*⁵⁴ Pomineme-li snahu maximálně omezit jeho veřejnou i pastorační činnost (kromě pravidelných hlášení agentů StB, kteří biskupa neustále sledovali, byl veden také operativní svazek akce „Residence“, *rozpracování objektu a osob na biskupském úřadě v Litoměřicích, hlavně pak osoby samotného biskupa Trochty*), musíme brát v úvahu i Trochtův výrazně se zhoršující zdravotní stav, kterého si byl sám dobře vědom.

Poslední kardinálovy dny jsou v literatuře různými autory zaznamenány v podstatě totožně. Jeden z jeho osobních sekretářů, pater Josef Pekárek SDB, vzpomněl, že *31. ledna 1974, tedy na svátek Dona Bosca, navštívil Trochtu v Litoměřicích jeho dobrý přítel, tehdejší*

47 ABL, f. Trochtiana, sign. E13 až E15, inv. č. 7/1 až 7/467, Korespondence, blahopřání 1973.

48 Tamtéž, sign. E13, inv. č. 7/69.

49 ABL, f. Trochtiana, sign. E78, inv. č. 17/62, Projevy, kázání, strojový přepis projevu kardinála Trochty proneseného při příležitosti jeho jmenování kardinálem ke Svatému otci Pavlu VI.

50 Pater Antonín Bratršovský (1934–2006) byl římskokatolický kněz působící celý život v Litoměřické diecézi. Postupně spravoval farnosti v Libuni, Tanvaldu a Jablonci nad Nisou. Oblíbený byl především mezi mládeží. Stál u zrodu periodik *Zdislava*, *Tarsicius* a *IN*.

51 ABL, f. Trochtiana, sign. E14, inv. č. 7/293, Korespondence, blahopřání 1973 II., gratulace zasláné na biskupství po zveřejnění jmenování Štěpána Trochty kardinálem.

52 CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*, s. 165.

53 Agent StB s krycím jménem „Klenovec“, vlastním jménem Ladislav Pokorný (1915–2000). Římskokatolický kněz, teolog, vysokoškolský pedagog a kanovník kapituly Všech svatých na Pražském hradě.

54 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, hlášení agenta „Klenovce“ o rozhovoru s rektorem litoměřického bohosloveckého semináře, paterem Poulem z 19. března 1973, s. 155–156.

Barbora Řeřichová

kolumbijský velvyslanec v Praze. Kardinál byl výjimečně dobře naladěný, v závěru návštěvy si ale náhle začal stěžovat na prudkou bolest oka – řekl prý: Něco mi v něm vlaje jako prapor.⁵⁵ Vzápětí vyšlo najevo, že se jedná o odtržení oční sítnice a že bude nezbytná operace.

Štěpán Trochta byl přijat v pražské Nemocnici Na Bulovce, kde se podrobil několika jen zčásti úspěšným operacím, což se zřejmě podepsalo na výrazném zhoršení jeho psychického stavu. Autor několika populárně-naučných publikací Jaroslav Novosad, který se jeho osobností intenzivně zabýval mimo jiné i proto, že oba pocházeli ze stejné vsi, kardinálovo rozpoložení popsal jeho vlastními slovy: *Božího hodů se nedožiju, nanejdříve tak ještě na Veliký pátek obejmů kříž a s ním padnu.*⁵⁶ V nepodepsaných vzpomínkách na litoměřického biskupa ze salesiánského archivu stojí: *Když ležel v poslední nemoci na pražské klinice, řekla mu při loučení jedna návštěvnice: „Otče kardinále, budeme se modlit, abyste byl zase zdrav a dobře viděl.“ Po chvilce mlčení odpověděl zvláštním hlasem: „Myslím, že byste se měla modlit, abych lépe viděl Boha!“*⁵⁷ Pater Josef Pekárek nakonec situaci shrnul slovy: *Otec kardinál byl příliš inteligentní, aby mohl nepochopit, že je na konci své životní dráhy. Dolehla na něho obrovská tíseň.*⁵⁸ Dne 27. března 1974 se kardinál vrátil z pražské nemocnice do Litoměřic.⁵⁹ Jeho zdravotní stav ale zdaleka nebyl dobrý, a lékaři mu proto nařídili absolutní klid na lůžku.

Odpoledne před biskupovou smrtí, 5. dubna, navštívil jeho rezidenci krajský tajemník pro církevní záležitosti Karel Dlabal. Existuje několik verzí popisu jeho audience, z nichž většina nevyznívá pro Dlabala právě příznivě. Asi nejpodrobněji návštěvu popsal Trochtův první sekretář a ceremoniář pater Jaromír Korejs, jenž byl tehdy částečně jejím přímým účastníkem. Podle jeho vzpomínek se Dlabal dostavil v nepříliš dobré náladě, navíc bez ohlášení, takže prakticky donutil kardinála, aby porušil lékařské doporučení a vstal z lůžka. Jednání se odehrávalo za zavřenými dveřmi s tím, že pater Korejs zaslechl pouze útržky hovoru, když oběma nesl kávu. I z onoho mála a z vyžádání některých administrativních podkladů biskupem vyvodil, že předmětem rozhovoru byla nejspíše snaha církevního tajemníka docílit přeložení některých kněží, o čemž oba muži několikrát hovořili už před Trochtovou hospitalizací.⁶⁰ V průběhu diskuse kardinál dvakrát navštívil sekretářovu kancelář a bylo na něm vidět zřetelné rozrušení. Později odpoledne pater Korejs rezidenci opustil, a když se

55 PEKÁREK, Josef: Kardinál Trochta. In: KOREJS, Jaromír (ed.): *Kardinál Trochta – mučedník. Terezián, Mauthausen, Dachau. Signum unitatis, Nové Město nad Metují 1991*, s. 41.

56 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta. Svědek „T“*. Portál, Praha 2001, s. 229.

57 ASP, f. osobní pozůstalost ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB, strojepis anonymních osobních vzpomínek na Štěpána kardinála Trochtu.

58 PEKÁREK, Josef: *Kardinál Trochta*, s. 41.

59 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 229. Autoři Stanislav Balík a Jiří Hanuš naproti tomu ve svém díle *Katolická církev v Československu 1945–1989* uvádějí, že Trochta se z nemocnice vrátil až 5. dubna 1974, což ale považují za málo pravděpodobné, protože se jednalo o den, kdy jej navštívil krajský církevní tajemník Karel Dlabal, a v té době byl Trochta – dle výpovědi jeho tehdejších spolupracovníků – již několik dní zpět v Litoměřicích.

60 KOREJS, Jaromír: *Kardinál Trochta*, s. 40. Korejs v tomto případě sice nebyl konkrétní, další autoři se ale shodují v tom, že Dlabalovi záleželo především na přemístění Trochtových nejbližších spolupracovníků z řad salesiánů – viz např. CASAROLI, Agostino: *Trýzeň trpělivosti*, s. 165–166. Jaroslav Šebek také vyslovil domněnku, že jednali o osobě Karla Otčenáška, který v té době působil jako farář v Trmicích. Podrobněji viz např. ŠEBEK, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 4–6.

Poslední cesta kardinála Trochty

večer vrátil, kardinál již spal. Na toto svědectví nepřímou navázal Josef Pekárek. Asi v šest hodin večer jej kardinál požádal, aby tajemníka Dlabala odvezl autem zpátky do Ústí nad Labem, protože už *nebyl schopen déle snášet jeho sprosté a ponižující řeči*.⁶¹ Jelikož církevní tajemník byl údajně v podroušeném stavu, už když do Litoměřic přijel, a toto se v průběhu audience stupňovalo, odmítl jet Pekárek do Ústí s Dlabalem sám a vyžádal si spolujezdce, jímž se stal tehdejší generální vikář Tomáš Holoubek. Brzy po skončení několikahodinové nezvané návštěvy se biskup odebral na lůžko, ze kterého už nevstal.

Z „opačného tábora“ pochází zpráva o jednání od samotného Karla Dlabala, který podal hlášení 29. dubna 1974. Zpráva není nijak blíže určena, jedná se o strojopis na necelých dvou stranách formátu A4, uložený v Národním archivu.⁶² Krajský církevní tajemník uvedl, že jednání bylo vyvoláno *naléhavou potřebou projednání některých aktuálních věcí před Velikonočními svátky a hlavně před odjezdem biskupa do lázní na tři neděle*.⁶³ Hlavním tématem měla být především diskuse o možnostech využití fary v Ústí nad Labem. Předlicích pro zřízení kanceláří Krajského kulturního střediska Ústí nad Labem. Několik dní před návštěvou prý kardinál zaslal Dlabalovi dopis s oznámením svého návratu z nemocnice, o chystaném odjezdu do lázní a také s žádostí o vyjádření se k prosbě vikáře Červenky z České Lípy o přidělení automobilu. Na biskupství dorazil církevní tajemník kolem poledne, a když žádal o slyšení u pana biskupa, bylo mu řečeno, že momentálně je u něj generální vikář Holoubek a účetní z konzistoře. Vzápětí byl ale paterem Korejsem uveden ke kardinálovi, který mu vycházel vstříc. Zde už nacházíme zřetelný rozpor s výpovědí Trochtova sekretáře, jenž doslova uvedl: *Vysvětlil jsem mu, že se p. kardinál před několika dny vrátil z nemocnice a má nařízený klid. Trval na svém, abych jej ohlásil. Chvilu trvalo, než p. kardinál opustil lůžko a oblékl se k audienci*...⁶⁴

Asi po hodině podle Dlabala opustila místnost účetní a diskuse tak pokračovala mezi třemi muži. Mnoho času prý věnovali rozhovoru o zdravotním stavu kardinála, který se *cítil celkem dobře, stěžoval si ale na špatný stav oka*.⁶⁵ Následně se debata stočila k předlické faře a automobilu patera Červenky, *jednání bylo vedeno vlídně a uvedené otázky byly kladně vyřešeny*. [...] *Mimo těchto konkrétních otázek bylo dále hovořeno, tak jako při každém dřívějším jednání, o širších a všeobecných církevněpolitických otázkách*.⁶⁶

Karel Dlabal dále uvedl, že v průběhu jednání přinesl biskup lahev slivovice a požádal generálního vikáře, aby každému nalil *k přípitku na zdraví a dobrou spolupráci*.⁶⁷ Později prý pater Holoubek dolil znovu. V závěru Dlabal připustil, že skutečně bylo naznačeno přeložení kněží Pekárka a Kubíčka, ovšem s tím, že toto pouze okrajově zmínil a věc se měla projednávat až po návratu pana biskupa z lázeňského pobytu.

61 PEKÁREK, Josef: *Kardinál Trochta*, s. 41.

62 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupů 1968–1989, Záznam o návštěvě a služebním jednání s kardinálem dr. Trochťou, 29. 4. 1974.

63 Tamtéž.

64 PEKÁREK, Josef: *Kardinál Trochta*, s. 39.

65 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupů, Záznam o návštěvě a služebním jednání s kardinálem dr. Trochťou, 29. 4. 1974.

66 Tamtéž.

67 Tamtéž.

Barbora Řeřichová

V závěru zprávy stojí: *Průběh celého jednání probíhal klidně a po celou dobu nebylo na dr. Trochtovi znát nějaké rozrušení nebo únava, i když sám jsem se několikrát ptal, zda se necítí unaven a zda nemáme jednání ukončit. [...] Jednání proběhlo v době asi od 12:30 hod. do 16:30 hodin.*⁶⁸

Rozpory ve výpovědích jsou více než zřejmé. Na jednu stranu je z pohledu tehdejšího režimu pochopitelné, že Dlabal ve své zprávě zdůrazňoval, že jednání probíhalo „vládně“, dokonce s přípitky, a velký ohled byl kladen na kardinálovo zdraví. Na stranu druhou je však přinejmenším nelogické, že by člověk v pooperační rekonvalescenci, dodržující klid na lůžku a s vážnými kardiovaskulárními problémy, odpoledne popíjel tvrdý alkohol. A o tom, zda kardinál byl, nebo nebyl jednáním rozrušen, asi nejlépe vypovídá následný vývoj událostí. I kdybychom tedy nepřihlédli ke vzpomínkám blízkých spolupracovníků Štěpána Trochty, je Dlabalovo hlášení přinejmenším v několika bodech pochybné.

V sobotu 6. dubna 1974 sloužil v půl šesté ráno pater Jaromír Korejs mši svatou pro řádové sestry a po jejím skončení vyčkával v kapli na příchod kardinála.⁶⁹ Nic se nedělo, a tak se vydal do jeho bytu, kde potkal sestru Aimonu – dominikánku, která se o biskupa starala. Ta mu sdělila, že pan kardinál zatím nevstal. Korejs ji uklidnil, že si po pátečním náročném programu nejspíš potřebuje důkladně odpočinout a že veškeré plánované audience byly již dříve zrušeny, protože biskup chtěl den věnovat přípravě na Květnou neděli a Svatý týden. O chvíli později ale sestra Aimona sekretářka telefonovala a s pláčem mu sdělila, že monsignor Trochta nejspíš umírá. Korejs se ihned dostavil do kardinálovy ložnice, kde jej nalezl *v zuboženém stavu. Oči měl obrácené v sloup, velice těžce oddechoval, velké krůpěje potu na čele a tvářích, vydával děsivý chrapot.*⁷⁰ Vzápětí se na místo dostavil další z kardinálových pobočníků, pater Ladislav Vik, představená dominikánek, sestra Marie, generální vikář Holoubek, kancléř Josef Helikar a pater Jaroslav Vyterna z biskupské konzistoře. Zavolali kardinálova osobního lékaře MUDr. Milana Zbořila a Korejs udělil panu biskupovi svátost pomazání nemocných. Po příjezdu primáře interního oddělení litoměřické nemocnice MUDr. Svatopluka Henkeho (doktor Zbořil v té době nebyl k zastížení) a zběžném vyšetření bylo zjištěno, že tělesná teplota nemocného vystoupala na 42 °C, a zhruba v 8:45 hod. byl zajištěn jeho převoz do litoměřické nemocnice, kam už se dostavil také MUDr. Zbořil, odvolaný ze školení. U kardinálova lůžka zůstala také sestra představená Marie. Okolo 9. hodiny uvědomil pater Korejs o nastalé situaci Mons. Tomáška, který v tu dobu spěchal na rekviem za francouzského prezidenta Georgese Pompidoua,⁷¹ a telegraficky také ministra kultury.⁷² Před 13. hodinou kontaktovala biskupský sekretariát litoměřická nemocnice s prosbou o vyslání dvou profesorů z pražské univerzity (neurologa a internisty) kvůli nutnosti rozsáhlejší lékařské konzultace.

68 Tamtéž.

69 Běžná mše svatá ve všední den trvá přibližně 30–45 minut, dá se tedy předpokládat, že bohoslužba končila po šesté hodině ranní.

70 PEKÁREK, Josef: *Kardinál Trochta*, s. 40.

71 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kard. Trochty, 11. 4. 1974.

72 V té době byl resort spravován Milanem Klusákem (1923–1992), který úřad zastával od 8. května 1973 do 21. dubna 1988.

Poslední cesta kardinála Trochty

Protože ale pater Korejs v Praze nikoho z příslušných lékařských kruhů neznal, záležitost převzal biskup František Tomášek a pro odborníky byl vyslán do Prahy vůz.

Přes veškerou snahu lékařů a ostatních zdravotníků se stav Jeho Eminence rapidně zhoršoval, o čemž bylo biskupství pravidelně informováno. Z bezvědomí se již neprobral. Před 15. hodinou byl pater Korejs telefonicky vyzván, aby urychleně přijel do nemocnice – bylo evidentní, že kardinál umírá. I přesto, že se i s generálním vikářem Holoubkem a paterem Pekárkem okamžitě vydali na cestu, svého nadřízeného už živého nezastihli.

Co se posledních chvil a smrti kardinála Trochty týká, nejsme odkázáni pouze na vzpomínky jeho nejbližších spolupracovníků (čímž jím v žádném případě nechci upírat hodnotu), protože v archivu Salesiánské provincie Praha se dochovala také lékařská zpráva s informacemi o úmrtí, potvrzená MUDr. Henkem a MUDr. Zbořilem. V ní stojí: *Dnes ráno asi v 7:30 ještě před probuzením počal náhle chroptět, nebyl k probuzení, nereagoval. Od přivolaného lékaře dostal inj[ekci] Syntophyllin⁷³ – 2 ampule a [byl] převezen na naše oddělení. Při příjmu trvá hluboké bezvědomí. [...] Nereaguje ani na bolest. Chvillemi krouživé pohyby bulbů, zornice širší, nereaguje na osvit. Pravý koutek úst pokleslý.⁷⁴ Tlak se pohyboval ve vysokých hodnotách 190/100, srdeční odezvy (68/min.) však byly pravidelné. Končetiny bezvládné, pravá více než levá, na pravém oku byla navíc zjištěna opět ablace sítnice. Kardinálovi byly podány léky používané při akutních kardiálních potížích, při poruchách prokrvení mozku, poruchách dýchání a při akutním infarktu myokardu, ale žádný z nich výrazněji nepomohl.⁷⁵ Poslední měření teploty ukázalo hodnotu 41,4 °C. Bylo provedeno vyšetření krve, kdy naměřené pH ukázalo hodnotu 7,41,⁷⁶ k dalším testům už však kvůli brzké smrti pacienta nedošlo. V závěru zprávy se píše: *Během hospitalizace horšení stavu, hluboké bezvědomí, areflexie zornic,⁷⁷ hypertermie. [...] Před 15. hodinou se na monitoru objevuje arytmie srdeční se záchvaty komorové paroxysmální tachykardie,⁷⁸ potom chvillemi asystolie.⁷⁹ Činnost srdeční a pokus o resuscitaci zevní srdeční masáže a umělým dýcháním bez efektu. Pacient umírá v 15 hodin 20 minut dne 6. 4. 1974.⁸⁰**

Jeho Eminence Štěpán kardinál Trochta zemřel s největší pravděpodobností na následky cévní mozkové příhody, kterou prodělal někdy v době mezi odjezdem Karla Dlabala 5. dubna večer a příchodem sestry Aimony do jeho ložnice následující den ráno. Za bezprostřední příčinu smrti lze určit náhlou změnu srdečního rytmu – po ní přestala proudit krev do životně důležitých orgánů, což už nezměnila ani následná resuscitace.

73 Syntophyllin je lék podávaný na rozšíření průdušek a stimulaci dechového centra.

74 ASP, f. osobní pozůstalost ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB, závěrečná zpráva pro ošetřujícího lékaře, 6. 4. 1974.

75 Konkrétně byl podán Oxyphyllin, magnézium sulfát, DH Ergotoxin a Mesocain.

76 Normální pH lidské krve se pohybuje v rozmezí od 7,31 do 7,42.

77 Areflexie zornic je jedním z projevů mozkové smrti. Test se provádí ostrým bodovým světlem, u člověka po mozkové smrti je obvyklá oboustranná dilatace – tedy rozšíření zornic. V ojedinělých případech mohou být zornice mrtvého i zúžené, ale klíčové je, že v žádném případě nesmí být přítomna jakákoliv reakce oka na světlo.

78 Paroxysmální tachykardie je náhlé zrychlení srdečního tepu.

79 Asystolie může být zjednodušeně charakterizována jako zástava srdce.

80 ASP, f. osobní pozůstalost ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB, závěrečná zpráva pro ošetřujícího lékaře, 6. 4. 1974.

Barbora Řeřichová

Závěrečné lékařské hlášení je důležité nejen kvůli objektivnímu medicínskému popisu posledních okamžiků života kardinála Trochty, ale především kvůli přesně zaznamenanému času exitu. Ten je totiž v dostupné literatuře prezentován velmi nepřesně – například Jaroslav Macek uvedl, že doba úmrtí nastala v 15 hodin a 15 minut,⁸¹ ale Jaroslav Novosad úmrtí zasadil *krátce před 15. hodinu*.⁸²

Hle, tak odchází spravedlivý⁸³

Smrt Štěpána Trochty přišla nenadále a zaskočila nejen jeho nejbližší spolupracovníky. Ti však i přes počáteční šok a smutek začali okamžitě jednat: *Shromáždili jsme se u jeho smrtelného lože, uctili jeho památku krátkou modlitbou a rozdělili si úkoly. Mně připadla povinnost informovat o jeho smrti především papeže Pavla VI., hlavního představeného salesiánů, dále kardinály Königa, Döpfnera, Bengsche, Wyszyńskiego a ostatní vysoké církevní hodnostáře*.⁸⁴ Zajímavé je, že tento úkol si přisvojil i Jaroslav Korejs, když uvedl: *Bylo mi uloženo p. gen. vikářem telegraficky informovat o úmrtí njdp.*⁸⁵ *kardinála Sv. otce Pavla a okolní kardinály Königa (Wien), Bengsche (Berlin), Döpfnera (München), Wyszyńskiho (Warszawa) a Kongregaci Salesiánů (Roma a Turin)*.⁸⁶ Vzpomínky patera Korejse dochované ve formě dvou stran strojopisu v archivu salesiánů v Praze-Kobylisích jsou důležitým zdrojem informací, co se týče událostí bezprostředně následujících po kardinálově odchodu. Text telegramu rozeslaného vysokým církevním hodnostářům byl stručný a jednotný: *Štěpan kardinál Trochta zemrel sobota 15,15 h. sekretariat*.⁸⁷ Zpráva byla odeslána přibližně v půl páté odpoledne 6. dubna 1974 a pochopitelně neunikla pozornosti StB. V této souvislosti přijal 3. odbor II. správy federálního ministerstva vnitra 8. dubna hlášení majora Františka Heše (náčelníka 2. odboru StB v Ústí nad Labem) obsahující informaci o rozeslání telegramu.⁸⁸ Kromě toho byla tato skutečnost zahrnuta i do Zprávy o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrhu opatření k politickému zabezpečení pohřbu, předložené Sekretariátu ÚV KSČ 9. dubna 1974.⁸⁹

81 MACEK, Jaroslav: *Biskupství litoměřické*, s. 142.

82 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 231.

83 *Archiv autora* (dále jen AA), rozhovor autorky s Miroslavem Šimáčkem (nar. 1951) dne 26. 2. 2015.

84 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 231.

85 Njdp. – Nejdůstojnější pán, běžněji se užívá oslovení titulu „Jeho Eminence“ (v případě kardinálů) či Jeho Excelence (v případě biskupů). V případě telegramu Jaroslava Korejse byla zkratka navíc pravděpodobně zmíněna jako titul všech uvedených, tedy v plurálu (nejdůstojnější páni).

86 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kard. Trochty, 11. 4. 1974.

87 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupů, Informace o úmrtí Dr. Štěpána Trochty, sídelního biskupa litoměřické diecéze katolické církve. Totožné znění telegramu ve svých vzpomínkách uvedl i Jaromír Korejs, viz ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kard. Trochty, 11. 4. 1974.

88 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, akce „Rezidence“ – sdělení, 8. 4. 1974, s. 193.

89 *Archiv Jaroslava CUHRÝ*, Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu podaná Sekretariátu ÚV KSČ dne 9. dubna 1974 O. Švestkou a M. Lúčanem.

Poslední cesta kardinála Trochty

Generální vikář Tomáš Holoubek následně oznámil zprávu i představitelům církevního sekretariátu ministerstva kultury, jehož ředitel František Jelínek o věci informoval ministra Klusáka. Ten po konzultaci s předsedou české vlády Josefem Korčákem vydal pokyn ke zveřejnění oficiální zprávy. *V sobotu dne 6. dubna 1974 náhle zemřel ve věku 69 let sídelní biskup litoměřické diecéze Dr. Štěpán Trochta*,⁹⁰ napsala ČTK. S mírně pozměněným slovosledem zprávu otisklo i *Rudé právo* v pondělí 8. dubna 1974, mezi článkem o nové možnosti telefonického spojení s Bangladéšem a informací o požáru v budově Československé televize.⁹¹

Ještě v sobotu vydal biskupský ordinariát dva oběžníky určené duchovním v diecézi. Oběžníkem číslo 6,⁹² vydaným pravděpodobně v době mezi odvozem kardinála do nemocnice a jeho smrtí, bylo oznámeno, že z důvodu náhlého těžkého onemocnění nebude možné, aby se Štěpán Trochta účastnil velikonočních obřadů, a bude jej zastupovat generální vikář. Oběžník číslo 7⁹³ již oznamoval kardinálovu smrt. Téhož dne večer navštívil ředitel sekretariátu pro věci církevní tehdejšího kanovníka litoměřické kapituly Josefa Hendricha, aby s ním projednal volbu nového kapitulního vikáře. Hendrich se svou kandidaturou souhlasil.

Hlavní otázkou, kterou bylo nutno zodpovědět co nejdříve, bylo, kdy bude uspořádán pohřeb. S tím úzce souvisel problém uchování kardinálových ostatků až do daného data. Již v nemocnici byli totiž kardinálovi blízcí upozorněni na to, že místní chladicí zařízení zajistí pouze teplotu 2 °C, což se pro uchování těla v řádu dní ukázalo jako nedostatečné. Protože však byla sobota, byl kardinál převezen do nemocniční márnice s tím, že o dalším postupu se rozhodne později.

Vzhledem k tomu, že počátek Svatého týdne připadl v roce 1974 již na 7. dubna, bylo zřejmé, že uspořádat pohřeb těsně před Velikonocemi je nereálné, nehledě na to, že by se jej v takovém případě nemohla většina duchovních kvůli časovému vytížení zúčastnit. Proto nakonec padlo rozhodnutí, že se poslední rozloučení s kardinálem uskuteční až 16. dubna, tedy v úterý po Velikonocích. Termín byl schválen poměrně záhy, jak lze vyčíst z dochovaných pramenů. Jaromír Korejs ve své zprávě uvedl, že již po rozeslání telegramů církevním hodnostářům mu volal generální vikář se zprávou, že zástupci ministerstva nemají proti uspořádání pohřbu 16. dubna dopoledne námitek.⁹⁴ Faktem však je, že ve zprávě Sekretariátu ÚV KSČ z 9. dubna 1974 se uvádí: *Aniž by byla informována státní správa, bylo rozhodnuto skupinou duchovních litoměřické kapituly, v níž měli hlavní vliv bývalý sekretář kardinála a osobní poradce (členové řádu salesiánů), aby byl pohřeb organizován až dne 16. dubna 1974, to je v době, kdy již duchovní nebudou*

90 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupové – kardinálové 1968–1989, Informace o úmrtí Dr. Štěpána Trochty, sídelního biskupa litoměřické diecéze katolické církve.

91 ČTK: Sídelní biskup. *Rudé právo*, 8. 4. 1974, s. 2.

92 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupové – kardinálové 1968–1989, Oběžník biskupského ordinariátu v Litoměřicích, oznámení o nepřítomnosti otce kardinála na velikonočních obřadech a bohoslužbách ve Svatém týdnu, 6. 4. 1974.

93 Tamtéž, Oběžník kapitulního ordinariátu v Litoměřicích oznamující smrt Štěpána kardinála Trochty, 6. 4. 1974.

94 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kard. Trochty, 11. 4. 1974.

Barbora Řeřichová

*vázání kněžskými velikonočními povinnostmi a budou se moci zúčastnit pohřbu.*⁹⁵ Zůstává tudíž otázkou, zda autoři zmíněné zprávy neměli dostatečné informace o schválení termínu pohřbu ministerskými úředníky, nebo zda bylo datum opravdu určeno bez souhlasu státní správy. Nehledě na tuto skutečnost muselo nicméně k rozhodnutí o době pohřbu dojít nejpozději v neděli 7. dubna, neboť následující den již byla rozesílána informace obsahující konkrétní časové údaje.

Přestože na Květnou neděli byl dodržován pracovní klid, neprobíhala žádná jednání a nedošlo ani k vydání oficiálního vyjádření, zpráva o smrti litoměřického biskupa se šířila, a to nejen napříč diecézí, ale prakticky celou republikou, jak dokládá několik hlášení spolupracovníků StB podaných v následujících dnech. Například major Vaculín, zástupce náčelníka správy StB v Ostravě, upozorňoval, že: *Kněží Hrdlička Josef, Plachý Jaromír, Novobilský Josef a salesiáni Hasilík, Metoděj a další laici – odchovanci salesiánů, všichni působící v Ostravě, dne 7. 4. 1974 po zprávě o úmrtí kardinála Trochty zajišťovali se o termín pohřbu...*⁹⁶ Dále ve zprávě mimo jiné stálo, že mají zájem se pohřbu zúčastnit. Major František Heš, náčelník StB v Ústí nad Labem, hlásil, že při nedělních bohoslužbách byla zveřejněna informace o skonu kardinála Trochty a že místní kněží již znají datum pohřbu.⁹⁷ Pravdivost tohoto hlášení dokládá i vzpomínka Evžena Policera z České Lípy, který na otázku, jak se o smrti kardinála Trochty dozvěděl, odpověděl: *Byla to taková neuvěřitelná zpráva, dozvěděl jsem se to hned následujícího rána při příchodu na ranní mši svatou.*⁹⁸ Ačkoliv domácí sdělovací prostředky nevěnovaly odchodu kardinála příliš pozornosti, veřejnost (přínejmenším katolická) se o události dozvěděla velmi brzy.

V pondělí 8. dubna ráno informoval Mons. Tomášek bývalé Trochtovy spolupracovníky v čele s litoměřickým generálním vikářem, že sousední kardinálové žádají o zaslání informací ohledně data konání pohřbu. Přibližně v 10 hodin dopoledne byly proto kardinálům Wyszyńskému a Wojtyłovi a arcibiskupu Baraniakovi⁹⁹ odeslány telegramy s jednotným textem: *Pohřeb kard. Trochty 16. dubna 10. h. Litomerice.* Podepsán byl generální vikář Tomáš Holoubek.¹⁰⁰

Zbývalo učinit rozhodnutí, jak naložit s kardinálovými ostatky do doby posledního rozloučení. Protože z technických důvodů nebylo možné dlouhodobější uložení ani v litoměřické nemocnici, ani v nemocnici v Ústí nad Labem, padl návrh na balzamací kardinálova těla, kterou měl provést prof. MUDr. Jaromír Tesař, DrSc., vedoucí

95 *Archiv Jaroslava Cuhry*, Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu podaná Sekretariátu ÚV KSČ dne 9. dubna 1974 O. Švestkou a M. Lúčanem.

96 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, ohlas k úmrtí kardinála Trochty, 8. 4. 1974, s. 195.

97 Tamtéž.

98 AA, rozhovor autorky s Evženem Policerem (nar. 1949) dne 8. 3. 2015.

99 Stefan kardinál Wyszyński (1901–1981) byl od roku 1948 arcibiskupem varšavským a hnězdenským, od roku 1953 pak kardinálem a polským primasem. Karol kardinál Wojtyła (1920–2005) byl v letech 1964–1978 arcibiskupem krakovským, 16. října 1978 byl zvolen papežem a přijal jméno Jan Pavel II. V roce 2014 jej papež František prohlásil za svatého. Antoni Baraniak (1904–1977) byl salesián, od roku 1957 až do své smrti arcibiskupem poznańským.

100 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupů, zpráva o odeslání telegramu s informacemi o datu a místě konání pohřbu Štěpána kardinála Trochty, 6. 4. 1974.

Poslední cesta kardinála Trochty

Ústavu pro soudní lékařství Fakulty všeobecného lékařství Univerzity Karlovy v Praze. Projednání podmínek měl na starost pater Korejs, jemuž Tesař sdělil, že kvůli nevhodným teplotním podmínkám je třeba zajistit převoz kardinálova těla do Prahy co nejdříve, v ideálním případě ihned, s tím, že samotné balzamování by proběhlo v pátek 12. dubna. Do litoměřické nemocnice byl neprodleně vypraven pohřební vůz, který zesnulého kardinála převezl do Ústavu soudního lékařství na Albertov. Jelikož převoz bylo zapotřebí provést co nejrychleji, bylo dohodnuto, že příslušné písemné podklady pro okresní hygienu dodá litoměřické biskupství zpětně. Když ovšem pater Ladislav Vik potřebnou žádost okresnímu hygienikovi předával, bylo mu zřejmě tlumočeno oficiální vyjádření, že je nutno, aby se pohřeb konal nejpозději do 96 hodin.¹⁰¹ Záležitost byla tudíž dále projednávána na konzistoři, již se účastnili i zástupci ministerstva kultury a krajský církevní tajemník Dlabal, a po kontaktování krajského hygienika byl povolen termín 16. dubna s tím, že okresní hygienická stanice se dále držela svého původního stanoviska. Až následujícího dne bylo definitivně schváleno, že se pohřeb smí uskutečnit 16. dubna, pokud profesor Tesař zašle litoměřické hygieně písemné potvrzení, že tělo zesnulého bude skutečně balzamováno. Podle vyjádření patera Korejse bylo potvrzení doručeno 10. dubna. Tento dokument dohledán nebyl, dochovala se však faktura vystavená Ústavem pro soudní lékařství na částku 2513 Kčs za provedenou balzamací těla Štěpána Trochty¹⁰² a také souhlas litoměřického okresního hygienika MUDr. Antonína Vahalíka s vystavením otevřené rakve před začátkem pohřební bohoslužby, ve kterém se autor výslovně odkázal na doporučení profesora Tesaře.¹⁰³

Dne 10. dubna 1974 proběhla v rámci již zmíněné konzistoře také volba nového kapitulního vikáře, jímž se stal Josef Hendrich. Ten už dříve působil v hnutí *Pacem in terris*, byl schválen státními úředníky a s jeho volbou nebyli zcela spokojeni bývalí spolupracovníci biskupa ani představitelé Vatikánu. Na druhou stranu je však třeba zmínit, že se významně zasloužil o klidný průběh a dobré organizační zajištění kardinálova pohřbu a doprovodných akcí.

Jakmile padlo definitivní rozhodnutí ohledně termínu pohřbu, bylo třeba zajistit i jeho uspořádání. Smuteční oznámení bylo vydáno v nákladu 1000 kusů v latině, v češtině dokonce v počtu 8000 výtisků. Ačkoliv ve svých osobních vzpomínkách pater Korejs uvedl, že parte bylo tištěno až 10. dubna poté, co se definitivně potvrdilo, že se pohřeb uskuteční 16. dubna, faktury vystavené Severografii nesou datum 8. dubna 1974. Kromě toho Korejs také zmínil, že přestože se v neděli 7. dubna přípravy na pohřeb zdržely kvůli pracovnímu klidu, byl večer generálním vikářem vyzván k návštěvě kvůli sestavení smutečního oznámení. Pater Korejs se na schůzku nedostavil kvůli pracovnímu vytížení, nicméně vzhledem k datu tisku lze předpokládat, že znění parte bylo sestaveno i bez něj ještě toho dne. Oznámení bylo vytištěno v černočerveném provedení na kvalitním pevném papíře smetanové barvy. Co se týká jeho znění

101 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis Průběh událostí kolem smrti a pohřbu Štěpána kard. Trochty, 11. 4. 1974.

102 ABL, f. Trochtiana, inv. č. 269/IV, Účty a faktury za pohřeb Štěpána kardinála Trochty.

103 NA, f. MK – SPVC, inv. č. ŘKC – záležitosti biskupů, Vyjádření okresního hygienika k žádosti o povolení vystavení rakve se zesnulým kardinálem Trochtou, 11. 4. 1974.

Barbora Řeřichová

a distribuce, je známý příběh interpretovaný Josefem Pekárkem, který se dochoval v literatuře v téměř totožném znění: *Další souboj se státními a stranickými představiteli nastal ve věci úmrtního oznámení. Jeho znění, které muselo být čtyřikrát přepracováno, vzali na vědomí, až už bylo natištěno několik tisíc výtisků. Někteří z nich začali projevovat námitky proti určitým formulacím. Dostali jsme příkaz dát do tisku opravené vydání. Tušili jsme, že další překážky budou spojeny s jeho rozesláním. Sestru Juditu jsme upozornili, aby dávala bedlivý pozor na chování poštovních úřednic, až jim odevzdá několik zásilek. Zaslechla: „To je vono! Do koše s tím.“ Celou noc jsme pak psali adresy na obálky, vkládali do nich příslušný text – cenzurovaný i necenzurovaný – a ráno jsem ujížděl na pražskou hlavní poštu. Nejdříve jsme se ale zastavili u vrátného v pražském arcibiskupském paláci, Josefa Bláhy. Sdělili jsme mu, v jaké záležitosti přicházíme, a on na to: „Dejte to sem.“ A pelášil s celým kufrem na hradní poštu, kde byl všem zaměstnancům důvěrně znám.¹⁰⁴ V dostupných pramenech informace o vzniku a cenzuře nejsou. Výtisků oznámení v českém i latinském jazyce se dochovalo několik, ale zda se jedná o původní, či přepracovanou verzi, se nepodařilo určit a stejně tak zůstává otázkou, nakolik objektivní je vzpomínka patera Pekárka, neboť další svědectví o události se autorce tohoto textu nepodařilo dohledat.*

Obřad a zajištění následného uložení kardinála do biskupské hrobky na litoměřickém hřbitově byly především v režii generálního vikáře a nového vikáře kapitulního. Bez data a podpisu se dochovaly žádosti kapituly adresované ONV v Litoměřicích a okresnímu hygienikovi o samotné uspořádání pohřbu, kterému by předcházelo vystavení kardinálových ostatků,¹⁰⁵ a také o povolení pohřebního průvodu z katedrály sv. Štěpána přes Dómské náměstí, Dómskou ulici a dále ulicemi Pekařskou a Švermovou na hřbitov (tato žádost byla později zamítnuta).¹⁰⁶ Dne 10. dubna kapitula žádala také o udělení státního souhlasu Mons. Tomáškoví, který měl sloužit zádušní bohoslužbu jako hlavní celebrant. Zároveň bylo žádáno, aby směli koncebrovat další čeští, moravští, slezští a slovenští ordináři.

Stejně datum nese čtyřstránkový interní dokument vydaný litoměřickou kapitulou pod názvem *Organisační zajištění pohřbu biskupa Štěpána kardinála Trochty*,¹⁰⁷ obsahující celkem 25 bodů, v nichž byla shrnuta nejnutnější opatření a uveden přesný časový plán. Vzhledem k tomu, že se jedná o jeden z nejdůležitějších dokumentů týkajících se plánování pohřbu, považuji za přínosné jej na tomto místě alespoň částečně shrnout.

Převoz zesnulého kardinála z Prahy se měl uskutečnit až v den pohřbu. Měla ho na starost litoměřická pohřební služba, jejíž zaměstnanci byli pověřeni, aby se v pět hodin ráno dostavili do Ústavu soudního lékařství a dopravili ostatky do katedrály. Tam měla být otevřená rakev vystavena od sedmi do půl osmé, aby se se zesnulým mohli rozloučit jeho příbuzní, nejbližší spolupracovníci a přátelé. Následně měl být povolen vstup veřejnosti, ovšem už bez otevřené rakve. Podle harmonogramu měla

104 KUČERA, Jiří: *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*, s. 49.

105 ABL, f. Trochtiana, sign. E65, inv. č. 15/150 a 15/152, pohřeb kardinála Trochty, parte, projevy soustrasti 1974, Žádost o povolení pohřbu Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

106 Tamtéž, inv. č. 15/151, pohřeb kardinála Trochty, parte, projevy soustrasti 1974, Žádost o povolení pohřbu Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

107 Tamtéž, inv. č. 15/149, pohřeb kardinála Trochty, parte, projevy soustrasti 1974, Organisační zajištění pohřbu biskupa Štěpána kardinála Trochty, 11. 4. 1974.

Poslední cesta kardinála Trochty

být katedrála v půl desáté uzavřena, aby se vyčkalo na celebranta, koncelebranty, zahraniční církevní představitele a také představitele zdejší politické scény. Ti měli být dovnitř uvedeni samostatně v doprovodu pořadatelů krátce před desátou hodinou. Následně měl být umožněn vstup kněžím, řádovým sestrám a věřícím.¹⁰⁸

Šestý bod upřesňoval rozmístění v katedrále: *Ke katafalku jednoduchý věnec, paškál. Příchod hlavním vchodem, východ dveřmi u sakristie. Účastníkům ukáží cestu bohoslovci jako pořadatelská služba. Celebrant, pan biskup Tomášek, se přestrojí v sakristii a spolu s ním koncelebranti, tj. ordináři, pokud budou chtít koncelebrovat – pouze ordináři ČSR a členové kapituly.*¹⁰⁹ *Ceremoniářem při obřadech bude J[eho] M[ilost] kanovník [Miroslav] Vlček z Prahy. Nejvyšší církevní hodnostáři, kardinálové, arcibiskupové, budou umístěni na pravé straně před chórovými lavicemi, kam jim budou dány židle a klekátka. Na levé straně proti nim před chórovými lavicemi budou umístěni zástupci fakulty. Do chórových lavic po obou stranách budou usazeni biskupové a ordináři.*¹¹⁰ Dále bylo určeno, že na pravé straně hlavní lodi v první lavici budou sedět představitelé státu, za nimi diplomaté, dále zástupci jednotlivých kapitul,¹¹¹ kněží, staří a nemocní a ostatní věřící. Ti, kteří se do lavic nevejdou, budou muset zaujmout místa k stání nebo obřadu přihlížet zvenku. Při bohoslužbě se měl se zesnulým rozloučit za kapitolu kanovník a generální vikář Tomáš Holoubek. Po skončení mše svaté měla být rakev převezena autem na hřbitov bez pohřebního průvodu a po závěrečné modlitbě uložena do hrobky litoměřických biskupů.

Vzhledem k tomu, že se očekával příjezd cizinců, bylo nutno zajistit tlumočníky. Ti byli vybráni především z řad zaměstnanců biskupství a bohoslovců z litoměřického semináře. Překládat se mělo do italštiny, němčiny, francouzštiny, polštiny a angličtiny. V biskupské rezidenci byla připravena i místnost pro převlékání a samozřejmě sociální zařízení. Dále bylo rozhodnuto, že před i po obřadech bude v budově rezidence připraveno pohoštění pro významné hosty, pro kardinálovy příbuzné mělo být totéž k dispozici v restauraci Vikárka.¹¹² Členové kapitul se měli občerstvit v prostorách hotelu Labuť,¹¹³ kněží z českých a slovenských diecézí v podniku Slavia a diecézní duchovní v bohosloveckém semináři. Kromě toho měl každý účastník (pochopitelně nepočítaje širokou veřejnost) vyjma hostů v biskupské rezidenci obdržet poukázku na oběd.

Přímo u rezidence byl vyhrazen prostor pro parkování významných hostů a maximálně dvacet autobusů s tím, že vozy delegací měly být označeny písmenem „P“. Jelikož pohřební průvod byl zakázán, bylo stanoveno, že po skončení bohoslužby odjedou její významní účastníci na hřbitov auty, ostatní se měli přepravit autobusem nebo pěšky.

108 V této souvislosti může být zajímavým zdrojem informací pozůstalost patera Korejse, v jejímž rámci se nachází např. ručně psaný seznam žádostí o místenky do katedrály. Podrobněji viz ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, rukopisný seznam žádostí o místenky do katedrály, nedatováno.

109 Zde z textu jasně vyplývá, že v době vydání těchto organizačních opatření již představitelé litoměřické kapituly obdrželi zákaz koncelebrování zahraničních účastníků pohřbu.

110 ABL, f. Trochtiana, sign. E65, inv. č. 15/149, Pohřeb kardinála Trochty, parte, projevy soustrasti 1974, Organizační zajištění pohřbu biskupa Štěpána kardinála Trochty, bod 6, 11. 4. 1974.

111 Seznam českých kapitul viz např. http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_kapitul_v_%C4%8Cesk%C3%A9_republice (citováno k 3. 10. 2016).

112 Restaurace Vikárka se dodnes nachází v Máchově ulici, v sousedství Dómského náměstí.

113 V současnosti se na místě hotelu v Zítkově ulici č. 5 poblíž Dominikánského náměstí nachází Mini-pivovar Labuť s. r. o.

Barbora Řeřichová

Zajištění dopravy pro veřejnost však nebylo bez problémů. Oficiálním důvodem zákazu pohřebního průvodu se staly „bezpečnostní důvody v dopravě“¹¹⁴ a bylo nařízeno, že účastníci pohřbu mají být z katedrály na hřbitov přepraveni hromadně. Proto pracovníci kapituly kontaktovali litoměřickou a lovosickou pobočku Československé státní automobilové dopravy (ČSAD), aby objednali dvacet autobusů, dozvěděli se však, že žádné volné autobusy nejsou k dispozici. Z toho důvodu bylo tedy určeno, že zájemci musí dojít na hřbitov pěšky, za což ale biskupství neponese žádnou zodpovědnost.

Byl vydán přísný zákaz pro pořizování veřejných audionahrávek a videozáznamů, soukromé fotografování a natáčení však bylo povoleno (i když ze strany státní moci samozřejmě pečlivě kontrolováno).¹¹⁵ Zakázáno bylo i rozmístění reproduktorů a amplionů mimo katedrálu.

Hrobka litoměřických biskupů měla být otevřena nejpozději dopoledne 15. dubna kvůli případným nutným úpravám. Jak plyne z dochovaného účtu, zajišťovalo tuto službu litoměřické kamenosochařství, které realizovalo i opravu biskupského pomníku. Za rekonstrukci později biskupství uhradilo 617 Kčs.¹¹⁶

Vzhledem k tomu, že se předpokládal značný zájem veřejnosti, padlo také rozhodnutí, že kněží mají informovat své věřící o tom, aby se pohřbu neúčastnili staří a nemocní, protože jim nemůže být zajištěna adekvátní péče, tedy přinejmenším místo k sezení.

Z celkem pětadvaceti bodů organizačního zajištění pohřbu lze již alespoň částečně využít strukturu pohřbu. Faktem však je, že na poslední rozloučení s kardinálem Trochťou se nepřipravovali pouze pracovníci biskupství, rozsáhlé manévry začala plánovat také státní správa, protože – stejně jako autoři výše popsaného soupisu – i její představitelé očekávali vysokou účast při obřadu, nicméně ji chápali nepříliš pozitivně.

Dne 9. dubna 1974 podal generálmajor Bohumír Molnár, zástupce náčelníka II. správy FMV, oficiální žádost, aby v den pohřbu byla zavedena zvláštní bezpečnostní opatření ve spolupráci s Veřejnou bezpečností, a kromě toho téhož dne vydal ještě rozkaz, aby: *U laiků a řeholníků, podle místní situace, a bude-li to nezbytné, byla provedena opatření u zaměstnavatelů, aby na tento den jim nebylo poskytnuto volno ze zaměstnání a nebyla udělována ani dovolená.*¹¹⁷ V témže dokumentu dále stojí, že má být zamezeno použití veřejných dopravních prostředků k přepravě na obřad, což vysvětluje i výše popsané odmítnutí litoměřické a lovosické ČSAD poskytnout litoměřickému biskupství autobusy.

Pravděpodobně nejkompletnější přehled chystaných politických (či oficiálně bezpečnostních) opatření nám nabízí *Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu*, předložená na schůzi sekretariátu ÚV KSČ 9. dubna 1974.¹¹⁸ V ní se uvádí: *Z dosud získaných poznatků*

114 ABL, f. Trochtiana, sign. E65, inv. č. 15/149, Pohřeb kardinála Trochty, parte, projevy soustrasti 1974, Organizační zajištění pohřbu biskupa Štěpána kardinála Trochty, bod 19, 11. 4. 1974.

115 Viz např. ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, hlášení o osobě Otty Erbana z 18. 4. 1974, s. 109 a tamtéž, zápis výpovědi Otty Erbana z výsledku provedeného 22. 4. 1974, s. 234–237.

116 ABL, f. Trochtiana, inv. č. 269/IV, Účty a faktury za pohřeb Štěpána kardinála Trochty, účet kamenosochařství z 30. 5. 1974, podepsán J. Svobodou.

117 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, rozkaz genmjr. Bohumíra Molnára všem pracovníkům StB v ČSSR z 9. 4. 1974, s. 185.

118 *Archiv Jaroslava Cuhry*, Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a ná-

Poslední cesta kardinála Trochty

*o přípravách římskokatolické církve lze předpokládat, že bude vyvíjena snaha využít pohřbu k dokumentování síly katolicismu a shromáždit větší počet duchovních a věřících. Současně lze předpokládat, že se pohřbu zúčastní i větší počet zahraničních církevních delegací a osobností.*¹¹⁹ Jen stěží si lze představit, že by se českoslovenští církevní představitelé snažili pohřebními obřady demonstrovat sílu katolíků, ale na druhou stranu je zřejmé, že přes mnohaletou snahu o přinejmenším částečnou likvidaci byla církev státní správou stále považována za ne zcela podrobenou.

Proto sekretariát ÚV KSČ vydal tzv. *Politicko organizační opatření*.¹²⁰ Veškeré krajské výbory KSČ měly být informovány o chystaném pohřbu, krajský výbor Ústeckého a Středočeského kraje měl kromě toho přijmout ještě zvláštní bezpečnostní opatření. Dále bylo krajským národním výborům zakázáno poskytovat v den pohřbu dopravní prostředky pro zájezdy do Litoměřic a krajsští církevní tajemníci měli *působit na katolické ordináře a duchovní, aby neorganizovali žádné smuteční zájezdy věřících do Litoměřic*.¹²¹

Další opatření se týkala samotného obřadu a do jisté míry byla zmíněna již v přehledu vydaném litoměřickou kapitulou. Bohoslužbu měl vést Mons. Tomášek, nikoliv některý z evropských delegátů. Věřícím mělo být vysvětleno nebo v případě neúspěchu jinak zamezeno v samostatném přesunu do Litoměřic – žádoucí byly pouze několikačlenné delegace z každé diecéze. Padlo rozhodnutí, že obřadu se zúčastní jakožto zástupce státní správy Karel Hruža z Úřadu předsednictva vlády ČSSR, František Jelínek z ministerstva kultury a již několikrát zmiňovaný Karel Dlabal, krajský církevní tajemník. Po skončení pohřbu měla vydat krátkou zprávu ČTK.

Zásadní bylo upřesnění vztahu státních představitelů k potenciálně přítomným zástupcům Vatikánu. Měli být bráni za čistě smuteční delegaci a mělo být striktně zamezeno jejich případným politickým rozhovorům. Československá velvyslanectví v Bonnu, Římě a ve Vídni dostala zákaz udělovat do ČSSR vstupní víza katolickým duchovním bez souhlasu československého ústředí. Tímto opatřením bylo *sledováno, aby na pohřeb nepřijely některé klerikálně revanšistické kruhy z NSR, Rakouska, případně některé emigrantští činitelé z Itálie*.¹²² Rozhodnutí pak bylo ještě potvrzeno Žádostí o jednorázovou blokaci, zákaz udělení vstupního víza bez konzultace s československými úředníky a poskytnutí čísla pasu, fotografie, SPZ vozu a jmen doprovodu kardinálů Wojtyły, Wyszyńskiego, Bengsche, Döpfnera, Königa a biskupů Baraniaka, Poggiho a také vatikánského diplomata Bukovského.¹²³

vrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu podaná Sekretariátu ÚV KSČ dne 9. dubna 1974 O. Švestkou a M. Lúčanem.

119 Tamtéž.

120 Tamtéž.

121 Tamtéž.

122 Tamtéž.

123 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Žádost o jednorázovou blokaci z 11. 4. 1974, s. 186. Luigi Poggi (1917–2010) byl biskup, vatikánský diplomat, knihovník a archivář. Od roku 1973 působil jako vyslanec se zvláštními pravomocemi pro obnovení vztahů se státy východního bloku. Ján Bukovský (1924–2010) byl vatikánský diplomat, člen řádu verbistů a profesor biblistiky. Od roku 1968 působil v Římě jako poradce pro vztahy Vatikánu s ČSSR, od roku 1973 byl pracovníkem Státního sekretariátu v oddělení pro vztahy se socialistickými státy. Úzce spolupracoval s Agostinem Casarolim a Luigim Poggim.

Barbora Řeřichová

Dne 10. dubna se uskutečnila schůzka agenta StB s krycím jménem „Milén“¹²⁴ a majora Miloslava Košnara z 1. oddělení 3. odboru II. správy FMV, z níž vyplynuly některé další podrobnosti. Zdroj ve svém hlášení jednak uvedl, že kardinálovo tělo bylo kvůli balzamování převezeno do Prahy, a jednak, že při pohřbu bude v kovové rakvi uloženo do hrobky litoměřických biskupů. Mimoto byla ale vyslovena domněnka, že obřadu se kromě dalších evropských církevních představitelů zúčastní také kardinál Casaroli, a pokud přijede, je možné, že povede bohoslužbu jako hlavní celebrant.¹²⁵ Ačkoliv nelze samozřejmě soudit z jediného dokumentu, můžeme předpokládat, že i tato teorie vedla k definitivnímu zákazu aktivní účasti zahraničních delegátů na bohoslužbě.

Dochovalo se i množství jednotlivých hlášení o ohlasech na informaci o smrti kardinála Trochty v různých farnostech Čech, Moravy i Slezska,¹²⁶ a ačkoliv některé zprávy popisují zájem věřících se pohřbu zúčastnit, rozhodně z nich nevyplývá systematické plánování masových shromáždění nebo demonstrací.

Přípravy pohřbu probíhaly intenzivně, a i přesto, že vše muselo být realizováno v průběhu hektického Svatého týdne, byla na Velikonoční úterý litoměřická katedrála připravena na poslední rozloučení se Štěpánem kardinálem Trochtou.

Poslední cesta kardinála Trochty tedy začala 16. dubna 1974, jen pár desítek hodin po oslavách Kristova vzkříšení. Počasí bylo toho dne chladné (teplota se pohybovala okolo 5 stupňů),¹²⁷ ale jak se shodli účastníci pohřbu, bylo polojasno a sucho. Nikde nesměly být vyvěšeny černé prapory a na poslední cestu nesměly kardinálovi zvonit zvony.¹²⁸

Před začátkem obřadu se v katedrále shromáždili jeho příbuzní, nejbližší spolupracovníci, přátelé a známí, aby se se zesnulým mohli rozloučit. Kancléř biskupské konzistoře Josef Helikar pak otevřel hlavní vchod, kterým byla do chrámu vnesena rakev. Když byla postavena na katafalk v přední části hlavní lodě, byl biskupův bratr vyzván, aby sejmul její víko. Jako první přistoupil k otevření rakvi kardinálův sekretář, pater Korejs, po něm následovali jeho další spolupracovníci, rodina, ale také spolubratři salesiáni, skauti a bývalí spoluvězni jak z koncentračních táborů, tak z komunistických kriminálů.¹²⁹ Později byla katedrála zpřístupněna i dalším kněžím, řádovým sestrám a ostatním věřícím, kteří se chtěli s kardinálem rozloučit, ale přibližně v půl desáté byli všichni vyzváni, aby uvolnili prostor kolem rakve. Následoval zpěv žalmu, modlitba a v průběhu dalších patnácti minut měla být podle pokynů organizátorů katedrála zcela vyklizena (pořadatelská služba sestávající z litoměřických bohoslovců dohlížela

124 Agent s krycím jménem „Milén“, vlastním jménem Miroslav Vlček, narozen 1. 3. 1925. Římskokatolický kněz, kanovník Metropolitní kapituly u svatého Víta v Praze.

125 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, hlášení agenta „Miléna“ o přípravě pohřbu Štěpána kardinála Trochty z 10. 4. 1974, s. 206.

126 Tamtéž, s. 189–198.

127 Informace o počasí – viz http://www.in-pocasi.cz/archiv/archiv.php?historie=16-04-1974&stanice_kraj=11&klima_kraj=11 (citováno k 3. 10. 2016).

128 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 235.

129 *Archiv Evžena Policera*, zvukový záznam smuteční bohoslužby za Štěpána kardinála Trochty z 16. dubna 1974, 1. část.

Poslední cesta kardinála Trochty

na důsledné dodržení výzvy například i kontrolou zpovědní).¹³⁰ Přítomní odcházeli pravým bočním vchodem, hlavní vchod byl totiž připraven pro zahraniční delegace a hlavního celebranta. Zůstat směli pouze staří a nemocní kněží a řádové sestry, jimž bylo vyhrazeno přibližně posledních osm řad lavic. V této chvíli spontánně přistoupil k rakvi také neznámý muž ve valašském kroji (pravděpodobně tedy pocházející z kraje, kde se kardinál Trochta narodil), aby u zesnulého alespoň na pár okamžiků držel čestnou stráž. V půl desáté byla katedrála uvolněna, uzavřena a připravena na příchod hlavního celebranta, biskupa Tomáška, a smutečních hostů.

Ze zahraničních církevních hodnostářů se pohřbu nakonec zúčastnili tři kardinálové, a sice berlínský metropolita Alfred Bengsch,¹³¹ vídeňský Franz König¹³² a krakovský Karol Wojtyła.¹³³ Kardinál Wyszyński nezískal státní souhlas pro vstup do Československa a byl z hranic vrácen do Varšavy. Jakožto zástupce Svatého otce nakonec nepřišel Agostino Casaroli, jak se státní představitelé obávali, ale vatikánský diplomat Luigi Poggi, pověřený v té době obnovením kontaktů mezi papežským státem a zeměmi východního bloku. Z Poznaně přicestoval tamní arcibiskup Antoni Baraniak, z Koszalina Ignacy Jeż, z Drážďan Gerhard Schaffran, z Berlína světitel biskup Johannes Kleideman, z Erfurtu Hugo Aufderbeck a z Meinigenu Karl Ebert. Dorazili také členové salesiánské kongregace, jejich tehdejší hlavní představený Luigi Ricceri však Štěpána Trochtu na jeho poslední cestě nedoprovázel. O něco později byl zveřejněn rozsáhlý spisek, v němž se vyjadřoval k Trochtovu životu, jeho působení, ale i jeho posledním chvílím a pohřbu: *Pohřeb se konal 16. dubna v Litoměřicích v katedrále svatého Štěpána. Koncelebraci vedl apoštolský administrátor pražský mons. Tomášek a s ním mohli koncelebrovat členové diecézní kapituly. [...] Byli též přítomní zástupci státu a salesiánský inspektor z Polska, ale žádný salesián z ústředního domu nemohl se odebrat do Československa zastupovat hlavního představeného, protože vízum – žádané a urgované – bylo zamítnuto.*¹³⁴ Samozřejmostí byla účast tehdejších biskupů a ordinářů československých. Okolo desáté hodiny vyšel z biskupské rezidence průvod kněží, za nimi šli biskupové, kardinálové a také kantoři z litoměřického semináře. Průvod vstoupil do katedrály hlavním vchodem, kardinálové a zástupce Svatého otce byli usazeni do chórových lavic. Nikdo z nich nezískal povolení koncelebrovat nebo při bohoslužbě promluvit. V první řadě v hlavní lodi vlevo usedl pater Korejs a příbuzní kardinála Trochty, vpravo přihlíželi bohoslužbě zástupci státních úřadů a diplomaté.¹³⁵ Ve zbylých lavicích seděli kněží a řádové sestry, veřejnost stála vzadu a po stranách katedrály, kde však byla i volná místa. Již uzavřená rakev byla ozdobena pouze jednoduchým věncem z červených tulipánů a narcisů a kardinálským biretem.¹³⁶ Hudbu, postavenou až na

130 Tamtéž.

131 Podrobněji k němu *Alfred Bengsch – der Kardinal aus Berlin*. Morus, Berlin, 1980.

132 Podrobněji viz BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří a kol.: *Primasové katolické církve. Země střední Evropy v čase komunismu*. CDK, Brno 2010, s. 34.

133 Podrobněji viz SZULC, Tadeáš: *Papež Jan Pavel II*. Tok, Praha 1995.

134 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis, Luigi Ricceri, La lettera mortuaria Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

135 Tamtéž, strojopis popisující průběh pohřebních obřadů Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

136 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 235.

Barbora Řeřichová

výjimky na liturgických zpěvech patera Josefa Olejníka, zajišťovala schola tehdejších bohoslovců a varhaník, zpívalo se i dodnes běžně užívané Olejníkovo ordinárium.

V deset hodin přistoupil Mons. Tomášek k oltáři a začala zádušní mše svatá. Jeli-kož biskup Tomášek sice získal státní souhlas pro sloužení bohoslužby, ale neobdržel povolení pronést homilii, zařadil hned po úvodní modlitbě alespoň krátkou řeč, v níž vzpomněl na kardinála Trochtu slovy: *Jsou zprávy, které očekáváme, a proto i když jsou ve-lice bolestné, nás nepřekvapují. [...] Byl všude tam, kde bylo třeba mnoho práce, byl všude tam, kde bylo třeba mnoho obětí, byl všude tam, kde bylo třeba velké, obětavé lásky. Proto můžeme o něm říci slova svatého Písma, byl jako oheň svítící a jako kadidlo hořící v ohni. Jeho život byl poznamenán tím, že prožil nejhlubší ponížení člověka. Také se mu dostalo nejvyššího uznání, povýšení, ale to všechno neměnilo jeho postoj. Byl vždy naprosto vyrovnaný, klidný, měl to živé vědomí, že všechno je takové, ne jak to vidí člověk, jak to vidí lidé, ale jak to vidí Bůh, jaké je to před Bohem. Neboť toho si byl vědom, že právě on nejvyšší je alfa a omega. Má první a poslední slovo v životě jednotlivce, v životě rodiny, v životě národa a v životě celého lidského společenství. Tak žije spravedlivý. Proto o něm můžeme říci slova svatého Písma, v paměti věčně žít bude spravedlivý. Slunce je plné světla, energie, tepelné síly, a přece má své skvrny. Je proto pochopi-telné, že kde je člověk, také jsou lidské nedostatky. A proto při úmrtí každého matka církve volá o milosrdenství, slitování, odpuštění pro duši zemřelého. Volá o to v každém případě, i když je to kněz, biskup nebo kardinál. Prosme dnes: Pane Ježíši, ty jsi řekl, blahoslavení milosrdní, neboť oni milosrdenství dojdou. Ty to víš nejlépe, jak v Pánu zesnulý biskup, Štěpán kardinál Trochta, byl v celém svém životě ve službách Boží lásky, Božího milosrdenství. Prosíme tě, splň na něm toto blahoslavenství, blahoslavení milosrdní, neboť oni milosrdenství dojdou. Jsme u pramene nejbohatších Božích darů, Božích milostí, začínáme obět' nejsvětější mše svaté, proto prosme skrze Pána našeho Ježíše Krista o to, co v Pánu zesnulý právě nejvíce potřebuje. Poněvadž Bůh jen pokorným dává svou milost, vzbudme v této chvíli úkon kajícího pokání.*¹³⁷ Pak následoval úkon kajícího, přestože byl ale velikonoční oktáv, byl vynechán zpěv Gloria. Po-kračovala klasická bohoslužba slova a bylo předneseno první čtení z knihy Job.¹³⁸ Po responsoriálním žalmu následovalo čtení z listu svatého apoštola Pavla Římanům,¹³⁹ zpěv Aleluja a evangelium podle Jana.¹⁴⁰ Krátkou promluvu pak pronesl bývalý ge-nerální vikář pater Tomáš Holoubek, který přibližně v deseti minutách shrnul život a zásluhy zesnulého. Následovala řeč obdobného obsahu a přivítání smutečních hos-tů ze zahraničí v latině.¹⁴¹ O den později ve svém hlášení agent StB s krycím jménem „Hvězda“¹⁴² zhodnotil Holoubkův projev jako *celkem strážlivý a rozumný*.¹⁴³ Credo ne-

137 Tamtéž.

138 Kol. autorů: *Bible – Nový zákon. Český ekumenický překlad*. Česká biblická společnost, Praha 1993, s. 430. Podrobněji viz Jób, 19, 1.23 – 27. Dle Pohřebních obřadů je toto čtení doporučováno mimo dobu Velikonoční, není však striktně zakázáno.

139 Tamtéž, s. 155. Podrobněji viz Řím 14, 7–9.

140 Tamtéž, s. 97. Podrobněji viz Jan 6, 41–51.

141 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis popisující průběh pohřebních obřadů Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

142 Agent s krycím jménem „Hvězda“, vlastním jménem Otto Uldrich, datum narození neznámé, pracov-ní zařazení neznámé.

143 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Průběh pohřbu biskupa Štěpána Trochty – zpráva, nedatováno, s. 224–226.

Poslední cesta kardinála Trochty

zaznělo v recitované ani zpívané podobě, po kázání se rovnou četly přímluvy a mše pokračovala obvyklými úkony až do svatého přijímání. To bylo kvůli nečekanému množství lidí přerušeno, věřící byli vyzváni, aby dále nepřicházeli, nekompromisním: *Už sem nechod'te!*¹⁴⁴ Závěr bohoslužby byl věnován modlitbě za zemřelého.

Poté byli zúčastnění vyzváni, aby uvolnili uličku uprostřed katedrály, a vytvořil se průvod. Za rakví šli postupně kardinálové, arcibiskupové, biskupové, čeští a slovenští ordináři, kněží a řádové sestry. Protože však oficiální průvod na hřbitov nebyl povolen, byla rakev na Dómském náměstí naložena do auta a převezena bez doprovodu. Církevní a státní delegáti se na hřbitov přepravovali vlastními automobily a pro veřejnost byly přistaveny autobusy. Tato skutečnost vyznívá poněkud paradoxně, vezmeme-li v úvahu, že několik dní předtím bylo pracovníkům kapituly sděleno, že žádné autobusy v Litoměřicích ani v Lovosicích nejsou k dispozici. Na druhou stranu je však zřejmé, že pro státní úřady bylo přijatelnější povolit převoz přítomných na hřbitov hromadně než riskovat neorganizovaný pěší průvod věřících přes Litoměřice. Ale i tak šla část lidí na hřbitov pěšky, protože míst v autobusech byl nedostatek.

Nikdo z pamětníků si nevzpomíná, že by byl při příchodu do katedrály nebo při jejím opuštění legitimován, nezaznamenali ani účast uniformovaných členů Veřejné bezpečnosti, i když vzhledem k plánovaným opatřením nelze pochybovat o tom, že celá akce byla pozorně monitorována, o čemž svědčí i množství dochovaných hlášení od agentů StB a také zpráva plk. Václava Roubala, náčelníka krajské správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, ministři vnitra Jaromíru Obzinovi, v níž mimo jiné stojí i poněkud humorně vyznívající: *V hostinci U Zlaté dvojky v prostoru trasy pohřbu byl zjištěn Tůma Václav, bytem Litoměřice, dělník, který ve společnosti záložního důstojníka ČSLA četl parte Trochty s poznámkami, že toto bude mít v budoucnu cenu zlata. Tůma při vytěžování uvedl, že parte vzal v kostele, kterým procházel. [...] Je prověřováno, zda se nejedná o původní parte, jehož obsah nebyl státními orgány povolen vytisknout. Tůma i důstojník byli v silně podnapilém stavu.*¹⁴⁵ Seznam pěších účastníků posledního rozloučení s kardinálem Trochtou pravděpodobně nevznikl nebo alespoň o tom není dostupný žádný přímý písemný důkaz. Databázi přítomných automobilů už však Veřejná bezpečnost vytvořila a měla přehled i o činnosti jejich majitelů – například, že vlastník vozidla se SPZ ABD 73-59 při obřadu fotografoval.¹⁴⁶

Vzhledem k tomu, že bohoslužba trvala přibližně hodinu a půl, lze předpokládat, pokud budeme počítat s určitým časem pro převoz ostatků a přítomných na hřbitov apod., že druhá část posledního rozloučení se zesnulým začala kolem půl jedné odpoledne. Průvod se zformoval v horní části hřbitova a procházel až k biskupské hrobce. Rakev neslo šest mužů v klerikách, mezi nimi nejbližší kardinálovi spolupracovníci, v průvodu šli církevní hierarchové, kněží, řeholníci a řádové sestry. Hřbitov se zcela

144 *Archiv Evžena Policera*, zvukový záznam smuteční bohoslužby za Štěpána kardinála Trochty z 16. dubna 1974, 2. část.

145 *ABS*, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Zpráva o průběhu pohřbu Trochty, 17. 4. 1974, s. 227–230.

146 *Tamtéž*, Přehled o parkujících osobních automobilech s uvedením SPZ vozidla na Mírovém a Lodním náměstí v Litoměřicích dne 16. 4. 1974 při pohřbu kardinála Štěpána Trochty, s. 212.

Barbora Řeřichová

zaplnil lidmi. V anonymní vzpomínce na průběh pohřbu, dochované v pozůstalosti patera Korejse, se dočteme: *Na hřbitově se seřadil krásný průvod, ve kterém šly jen řeholní sestry, kněží a hodnostáři. Cesta ke hrobce byla hodně dlouhá, takže průvod se mohl dobře rozvinout. Šlo se chodníkem po celé délce levé strany hřbitova, pak ještě po celé takřka délce spodní strany hřbitova. Po obřadu bylo rozloučení – to byl v pořadí pohřbu třetí a také poslední projev – které přečetl nově zvolený kapitulní litoměřický vikář, pater Josef Hendrich, a skončil slovy: „Fruatur aeterna pace, qui terrenam non habuit.“ Rakev byla spuštěna do biskupské hrobky v 13:15 hod. Otec biskup Tomášek ustoupil stranou a hodnostáři jeden po druhém přistupovali k otevřené hrobce, pokropili a požehnali rakev. První šli kardinálové, kteří se s pražským celebrantem Tomáškem objali a ještě jednou projevíli soustrast.¹⁴⁷ Právě citovaná latinská věta se následně stala trnem v oku agenta „Hvězdy“, který ve svém hlášení den po pohřbu uvedl, že překlad (tedy přibližně *At' dosáhne věčného míru, kterého neměl na zemi*) by mohl být vykládán jinak, než je jeho původní smysl. Jako důkaz uvedl, že hovořil s paterem Františkem Jedličkou,¹⁴⁸ který se k výroku přímo nevyjádřil, ale usmál se.¹⁴⁹*

Za biskupskou hrobkou stála bohoslovecká schola, jeden z jejích tehdejších členů, pater Miroslav Šimáček, vzpomněl, že se s kardinálem loučila zpěvem, který navcihovala na Velkopáteční obřady, ale jenž vyzněl velmi symbolicky: *Hle, tak odchází spravedlivý.*¹⁵⁰ Spontánně se zpívala také československá státní hymna a svatováclavský chorál: *Po ukončení církevního obřadu přistoupil k hrobce muž, který prohlásil, že byl s Trochtou v koncentračním táboře, a uváděl, co spolu vytrpěli. Na zakončení svého projevu začal zpívat hymnu, k čemuž se přidali někteří další občané, kteří stáli kolem muže. Duchovní, kteří již byli na odchodu od hrobky, byli tímto překvapeni.*¹⁵¹ Těsně před skončením posledního rozloučení se zesnulým kardinálem došlo k pravděpodobně jedinému nestandardnímu incidentu, popsanému prakticky ve všech dostupných publikacích, jež se tématu alespoň okrajově dotýkají, a uvedenému i ve vzpomínkách pamětníků: *Na hřbitově jsme se všichni, přítomní kardinálové, arcibiskupové, biskupové, kněží, bohoslovci, věřící, pěvecký sbor, shromáždili kolem hrobky litoměřických biskupů, následovaly liturgické obřady nad rakví vedené kardinálem Tomáškem, nikomu jinému nebylo dovoleno u hrobu mluvit, statečný kardinál Karol Wojtyła, arcibiskup z Krakova, porušil zákaz StB, promluvil u hrobky a otce kardinála Štěpána Trochtu nazval mučedníkem.*¹⁵² Podle hlášení agenta StB s krycím jménem „Jína“¹⁵³ z 30. dubna toho roku se kardinál Wojtyła již dříve dožadoval u kapi-

147 ASP, f. osobní pozůstalost Mons. Jaromíra Korejse, strojopis popisující průběh pohřebních obřadů Štěpána kardinála Trochty, nedatováno.

148 František Jedlička (1922–1985), jezuita, katolický kněz působící od roku 1968 v litoměřické diecézi jako správce farnosti Smržovka.

149 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Průběh pohřbu biskupa Štěpána Trochty – zpráva, 17. 4. 1974, s. 224–226.

150 Právě při zkoušce této skladby přišel mladým bohoslovcům tehdejší rektor semináře, doktor Poula, oznámit, že kardinál Trochta zemřel, což na seminaristy zapůsobilo velice silně, proto si pater Šimáček tento zpěv zapamatoval. AA, rozhovor autorky s Miroslavem Šimáčkem (nar. 1951) dne 26. 2. 2015.

151 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Kardinál Štěpán Trochta – informace o pohřbu, 17. 4. 1974, s. 220–223 a tamtéž, Zpráva o průběhu pohřbu Trochty, 17. 4. 1974, s. 227–230.

152 AA, rozhovor autorky s P. ThMgr. Karlem Arnoštem Macků de Parma (nar. 1953) dne 18. 2. 2015.

153 Agent s krycím jménem „Jína“, vlastním jménem Miroslav Jurčík, nar. 5. 12. 1926. Římskokatolický kněz, děkan farnosti Nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Labem.

Poslední cesta kardinála Trochty

tulního vikáře Hendricha povolení koncelebrovat při smuteční bohoslužbě. Hendrich to ale odmítl s tím, že mu nebyl udělen státní souhlas, což následně vedlo k mírnému rozčarování i u vatikánského vyslance Luigiho Poggiho.¹⁵⁴ Na jedné straně to nemluví ve prospěch nového kapitulního vikáře, na straně druhé je třeba uvážit, že jakožto hlavní organizátor obřadu zřejmě musel dbát především na jeho klidný průběh, což lze podložit i odpovědí Evžena Policera, který se k otázce, zda v průběhu akce nějak zasahovala Veřejná bezpečnost, příslušníci StB nebo jiné bezpečnostní složky, vyjádřil: *Nic takového jsem nezaznamenal. Spíše byl patrný strach organizátorů, aby se neudály nějaké projevy, které by mohly následně přinést potíže kněžím na biskupství – byli zodpovědní za průběh pohřbu. Tady bylo vidět určité napětí.*¹⁵⁵

Jinak byla atmosféra pohřbu, jak na ni jeho účastníci vzpomínají, klidná a důstojná: *Účastníci pohřbu se chovali velmi důstojně a ohleduplně. Bylo to mnoho lidí na malém prostoru a na hřbitově by jistě každý rád byl co nejbližší obřadu. Přesto se účastníci chovali velice zdrženlivě.*¹⁵⁶ *Všichni zúčastnění se chovali bezvadně, s velikou úctou, láskou, dojetím a s pietou, celá atmosféra byla velmi dojemná a krásná. Otce kardinála Štěpána Trochty jsme velmi milovali a nesli jsme těžce jeho násilný odchod, jeho mučednickou smrt...*¹⁵⁷

Štěpán kardinál Trochta, 17. biskup litoměřický, byl uložen k věčnému spánku po boku svých předchůdců. Okolo druhé hodiny odpoledne obřad skončil. Přítomní se rozešli – pro zvané hosty bylo připraveno občerstvení v biskupské rezidenci a ve vybraných litoměřických podnicích, ostatní se vzdělili individuálně.

Ačkoliv bezpečnostní opatření okolo pohřbu, která nařídil stát, byla rozsáhlá, nikdo z dotázaných neuvedl, že by jeho přítomnost měla jakékoliv další politické důsledky. Veřejnosti bylo tedy bráněno, aby se v den pohřbu do Litoměřic dostala, ale účast na pohřbu s sebou žádné přímé následky nenesla. Co se týká počtu lidí, kteří se události zúčastnili, odhady se poněkud rozcházejí. Dostupná literatura zmiňuje přibližně 3000 lidí.¹⁵⁸ Z rodné vsi kardinála přicestovalo vlakem asi třicet lidí, výprava autobusu nebyla povolena, *aby se šetřilo benzinem.*¹⁵⁹ V již uvedené zprávě náčelníka krajské správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje plukovníka Václava Roubala ze 17. dubna 1974, kterou adresoval přímo ministrowi vnitra Jaromíru Obzinovi, pak stálo, že se pohřbu zúčastnilo okolo 700 duchovních a celkem asi 4000–5000 lidí, z čehož nejvíce jich bylo samozřejmě z litoměřické diecéze a dále z okresů Uherské Hradiště, Náchod a Semily.¹⁶⁰ Dále se ve zprávě uvádí, že: *Z hlediska celkového průběhu pohřbu Trochty se počítalo s daleko větší účastí veřejnosti.*¹⁶¹ Dá se však předpokládat, že z pohledu organizátorů byla účast veřejnosti adekvátní, a pokud přihlídneme například k nedostatku hostií při svatém přijímání, snad i překročila očekávání.

154 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Nedorozumění nového kapitulního vikáře Hendricha s kardinálem Wojtyłou z Polska a zástupcem Vatikánu Poggim, 30. 4. 1974, s. 250–252.

155 AA, rozhovor autorky s Evženem Policerm (nar. 1949) dne 8. 3. 2015.

156 Tamtéž.

157 AA, rozhovor autorky s P. ThMgr. Karlem Arnoštem Macků de Parma (nar. 1953) dne 18. 2. 2015.

158 NOVOSAD, Jaroslav: *Štěpán Trochta*, s. 235.

159 BALÍK, Stanislav – HANUŠ, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 94.

160 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Zpráva o průběhu pohřbu Trochty, 17. 4. 1974, s. 227–230.

161 Tamtéž.

Barbora Řeřichová

Po pohřbu bylo hostům rozesíláno ještě oficiální poděkování za jejich účast i za projevy soustrasti. V archivu litoměřického biskupství se nachází soupis celkem 155 kondolencí, které byly do kanceláře biskupského úřadu doručeny. Lze ale předpokládat, že písemných projevů smutku přišlo tehdy do Litoměřic několikanásobně více – velká část kondolencí je totiž součástí oficiální pozůstalosti patera Jaromíra Korejse. Forma vyjádření byla velmi různorodá – od telegramů a oficiálních zpráv až po přání ručně malovaná nebo jinak zdobená, často spojená poněkud paradoxně s přáním požehnaných Velikonoc.

Pragmatictější součástí události bylo její financování. V archivu litoměřického biskupství se dochoval svazek účtů souvisejících s pohřbem, díky němuž lze velmi dobře určit rozpočet. Celkové výdaje dosáhly 60 349,60 Kčs a jednotlivé položky byly vyčísleny následovně:¹⁶²

Fakturováno	Komu	Kolik
autobusová doprava na hřbitov	ČSAD	5345 Kčs
ubytování	Interhotel Bohemia v Ústí nad Labem	414 Kčs
odkrytí hrobky	Okresní pohřební služba Litoměřice	617 Kčs
provedení pohřbu	Okresní pohřební služba Litoměřice	3065 Kčs
oprava náhrobku, pamětní deska	pan Máša	25 000 Kčs
obědy	restaurace Labuť	2407,80 Kčs
obědy	restaurace Slavia	2652,70 Kčs
tisk vzpomínkových karet	Severografia	762,30 Kčs
tisk poděkování	Severografia	373,20 Kčs
tisk parte	Severografia	1261,20 Kčs
balsamace těla Štěpána Trochty	Ústav pro soudní lékařství	2513 Kčs
pohoštění v biskupské rezidenci a semináři		15 004,10 Kčs
rozeslání telegramů		1934,30 Kčs

Dne 14. dubna otiskly tehdy již značně prorežimně orientované *Katolické noviny* na titulní straně poměrně obsáhlý článek oficiálně oznamující odchod kardinála Trochty na věčnost.¹⁶³ Zpráva začínala velmi poeticky: *V malebné valašské vesnici Francově Lhotě stojí kostel obklopený keříky růží a nedaleko stojí domek s otevřeným dvorem, kde stála kolébka dr. Štěpána kardinála Trochty, jenž v sobotu 6. dubna tohoto roku odpoledne v 15:30 hodin ukončil svou pozemskou životní pout.* Autor poměrně podrobně líčil Trochtovo mládí a působení před válkou, pravý opak nastal při popisu situace po roce 1948. Stručně se zmiňuje pouze o jeho jmenování kardinálem v roce 1973 a poslední dny, včetně pobytu v nemocnici, byly vylíčeny – vzhledem k dostupným pramenům – při-

162 ABL, f. Trochtiana, inv. č. 269/IV, Účty a faktury za pohřeb Štěpána kardinála Trochty.

163 BENEŠ, Josef: Zemřel biskup litoměřický Štěpán kardinál Trochta. *Katolické noviny*, 14. 4. 1974, s. 1.

Poslední cesta kardinála Trochty

nejmenším velice zkresleně: *Poslední dny života strávil kardinál Trochta v nemocnici na Bulovce v Praze, kde byl se zdarem operován na oční klinice a těšil se, že v nejbližší době odjede do Itálie. [...] Byl jako uzdravený propuštěn z nemocnice do Litoměřic. Bůh mu navrátil opět dobrý zrak, aby viděl všechnu tu krásu probouzející se jarní přírody...*¹⁶⁴

V den pohřbu se československý tisk nezmínil o události ani slovem. Dne 17. dubna *Rudé právo* zveřejnilo v rubrice Mezinárodní styky větu: *Sídelní biskup, kardinál ThDr. Štěpán Trochta byl v úterý pohřben na litoměřickém hřbitově.*¹⁶⁵ Přesto nakonec jakousi symbolickou tečku za odchodem kardinála Trochty učinily opět *Katolické noviny*. Deset dní po posledním rozloučení totiž německý deník *Kathpress* otiskl zprávu nazvanou v překladu: *Byla Trochtova smrt důsledkem šestihodinové rozmluvy na způsob výslechu?*¹⁶⁶ Autor se v ní vrátil ke svědectví českého kněze působícího v Rakousku, Josefa Novotného, který těsně po smrti Štěpána Trochty odeslal do Vatikánu zprávu s informacemi o návštěvě krajského církevního tajemníka Dlabala v biskupské rezidenci a jako první pravděpodobně přišel s tím, že Dlabalův výstup byl příčinou kardinálova pozdějšího srdečního záchvatu. Ač v zahraničním deníku, nemohl takový článek vyjít bez povšimnutí československých úřadů, a proto v reakci na něj *Katolické noviny* 12. května 1974 otiskly rozsáhlé prohlášení sepsané někdejším generálním vikářem Tomášem Holoubkem. Uvádělo se v něm, že návštěva krajského církevního tajemníka v předvečer kardinálovy smrti se uskutečnila na popud samotného Štěpána Trochty, který *chtěl projednat některé běžné otázky týkající se života diecéze, a to ještě před svým odjezdem do lázní.*¹⁶⁷ Holoubek napsal, že celému jednání, které proběhlo ve vzájemné shodě a družné debatě, byl přítomen, a proto jím otřáslý fámy, jež se po kardinálově smrti začaly šířit. K pohřbu dále uvedl, že jako jeden z hlavních organizátorů musí zmínit, že rozloučení bylo důstojné (s čímž se ztotožňují bez výjimky všichni účastníci), doprava fungovala „bezvadně“ a že není pravda, že by polskému metropolitovi, kardinálu Wyszynskému, nebyl povolen vstup do země. Bývalý generální vikář dokonce zmínil, že celý obřad natáčela televizní stanice Eurovize. Odhadovat, co patera Holoubka k sepsání článku vedlo, je dnes pravděpodobně bezpředmětné. Jisté je, že v následujících letech se jméno kardinála Trochty v tisku ani v jiných československých veřejných sdělovacích prostředcích neobjevovalo a výraznější změna nastala až po roce 1989. První větší akce k výročí smrti kardinála Trochty proběhly až v roce 1994.¹⁶⁸

Ve výše zmíněném dokumentu *Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu* je na poslední straně uvedeno, že: *československá vyslanectví v Bon[n]u, Římě a ve Vídni byla požádána, aby neudělovala vstupní víza do ČSSR pro katolické církevní hodnostáře bez předchozího souhlasu ústředí. Tímto opatřením je sledováno, aby na pohřeb nepřiely některé klerikální revansistické*

164 Tamtéž.

165 Sídelní biskup. *Rudé právo*, 17. 4. 1974, s. 2.

166 ABS, f. MV-H, svazek a. č. H-713/43, Hierarchie – klér, Byla Trochtova smrt důsledkem šestihodinové rozmluvy na způsob výslechu?, s. 238–239. Originál článku viz War Trochtes Tod die Folge einer sechsstündigen, verhörtartigen „Unterrelung“? *Kathpress*, 26. 4. 1974, s. 5.

167 HOLOUBEK, Tomáš: Nelze mlčet! *Katolické noviny*, 12. 5. 1974, s. 1.

168 Podrobněji viz např. ZIMMER, Miroslav: Před dvaceti lety zemřel kardinál Trochta. *Severočeský regionální deník*, 9. 4. 1994, s. 3.

Barbora Řeřichová

*ké kruhy z NSR, Rakouska a případně někteří emigrantští činitelé z Itálie...*¹⁶⁹ Je to odstavce velice případný a výstižně zachycuje atmosféru, která přípravy pohřbu provázela. Ta byla totiž výrazně dramatičtější než samotné rozloučení se se 17. litoměřickým biskupem. Obavy státních představitelů v tomto případě přerůstaly v neopodstatněnou paranoii a je překvapivé, že tito skutečně předpokládali, že by mohlo dojít k demonstraci síly katolíků, přestože si museli být dobře vědomi skutečnosti, že církev – v té době ochromená dlouhodobým tlakem – žádnou faktickou moc nemá. Samozřejmě lze polemizovat například o vlivu některých duchovních na tehdejší věřící mládež, která se často scházela v tzv. společenstvích, apod., nelze si však představovat, že by tato uskupení měla jakékoliv mocenské ambice. V průběhu svého bádání jsem v archivech nenašla jedinou zmínku o tom, že by pracovníci biskupství nebo další církevní představitelé plánovali být sebemenší manifestaci v rámci smutečních obřadů. Snad jediným argumentem, který lze v tomto směru doložit, může být, že kardinálovi spolupracovníci prosadili konání pohřbu nikoliv před Velikonocemi, ale až na Velikonoční úterý, z čehož lze vyvodit vyšší účast duchovních a zahraničních hostů.

Přestože státní úřady věnovaly opatřením týkajícím se pohřbu značnou pozornost, neuvedl žádný z jeho účastníků, že by ten den zaznamenal v Litoměřicích zvýšenou přítomnost členů VB, že by byl nějakým způsobem legitimován, nebo dokonce že by pro něj či jeho blízké plynuly z účasti na pohřbu jakékoliv sankce. Je však pravda, že snaha státních orgánů zamezit veřejnosti v přístupu na pohřeb byla značná, přesto dosáhl počet účastníků několika tisíc – v tomto směru se odhady úřadů nenaplnily. Na druhé straně smuteční hosté i široká veřejnost byli usebráni – snad kromě promluvy Karola Wojtyły nad Trochtovou rakví a zpěvu hymny na hřbitově nedošlo k ničemu, co by narušovalo plánovaný harmonogram. Bohoslužba i rozloučení na hřbitově proběhly v duchu smíření a smutku. Pokud se ptáme, zda byla poslední cesta kardinála Trochty pohřbem v režii normalizační moci, musíme na jedné straně nepochybně odpovědět, že ano. Na straně druhé však vyvstává otázka, zda vůbec existovalo jiné řešení. Tragičnost situace totiž vyniká až při zasazení události do širšího dějinného kontextu. Už koncem 40. a především v 50. letech se představitelé KSČ zasazovali o celkovou likvidaci církve. To se jim přes veškerou snahu nepodařilo, a proto se uchýlili k metodám ne tak zjevným a otevřeně krutým, ale přesto působivým a funkčním. A právě veškerá tato opatření, cenzura, potlačování svobody věřících a další omezení, se naplnila v 70. letech (a později), kdy došlo k podlomení církevní autority. Smrt Štěpána Trochty, jakožto jediného československého kardinála, zcela jistě přispěla k devalvací církve zevnitř. S rozkladem, ke kterému postupně došlo, se katolická církev nepochybně vyrovnává dodnes a litoměřická diecéze je v tomto směru velmi specifická. Poslední rozloučení s kardinálem Trochtou znamenalo mimo jiné také začátek mezidobí trvajícího patnáct let, v němž diecéze zůstala bez řádného vedení – teprve v létě roku 1989 vystoupil na tamní katedru nový biskup, Josef Koukl. Tím začala její nová, radostnější, i když rozhodně ne snadná kapitola dějin.

169 *Archiv Jaroslava Cuhry*, Zpráva o úmrtí biskupa litoměřické diecéze kardinála dr. Štěpána Trochty a návrh opatření k politickému zabezpečení pohřbu podaná Sekretariátu ÚV KSČ dne 9. dubna 1974 O. Švestkou a M. Lúčanem.

Poslední cesta kardinála Trochty

„Dnešní církevní slavnost nám připomíná největší vítězství Kristovo, vítězství nad smrtí...“

– tak začínal svou písemnou přípravu na velikonoční kázání, ve kterém svým diecézánům připomínal Svatý rok, aby jej prožívali v duchu smíru s Bohem, s vlastním svědomím a se všemi lidmi. Nedokončil. Odkložil pero a víckrát je do ruky nevzal...

V sobotu před slavným vjezdem Ježíše Krista do Jeruzaléma předstoupil před svého Mistra a Pána; aby vydal počet ze svého života, naplněného prací, obětí a láskou,

ŠTĚPÁN KARDINÁL TROCHTA

17. biskup litoměřický

Zemřel náhle po krátkém zápasu, posílen svátostí nemocných, v Litoměřicích 6. dubna 1974 po třetí hodině odpolední.

Mezníky jeho života:

Narozen 26. března 1905 ve Francově Lhotě na Valašsku a v místním kostele druhého dne pokřtěn. Od roku 1925 až do svého zatčení v roce 1942 se věnoval výchově chudé, opouštěné a morálně ohrožené mládeže. Na kněze vysvěcen v Turíně 29. června 1932. Léta 1942 až 1945 prošel v nacistických koncentračních táborech. 28. září 1947 byl jmenován Plem. XII. sídelním biskupem v Litoměřicích. 28. dubna 1969 jmenován Pavlem VI. kardinálem in pectore a tato jmenování zveřejněno 5. března 1973.

Tělesné pozůstatky budou vystaveny v úterý velikonoční 16. dubna od ranních hodin v katedrále sv. Štěpána, kde v 10 hodin začne zdušení Mše svatá a po posledním rozloučení bude zesnulý uložen ke svým předchůdcům na litoměřickém hřbitově.

Modleme se za něho, vždyť vyčerpal své síly pro blaho všech.

KATEDRÁLNÍ KAPITULA

Severograf, n. p., provozovna Litoměřice

Parte Štěpána kardinála Trochty, oficiální konečná distribuovaná verze

Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Barbora Řeřichová

Rozloučení nejbližších spolupracovníků a příbuzných se Štěpánem kardinálem Trochou, v popředí Mons. Jaromír Korejs

Zdroj: Archiv Salesiánské provincie Praha, f. osobní pozůstalosti ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB

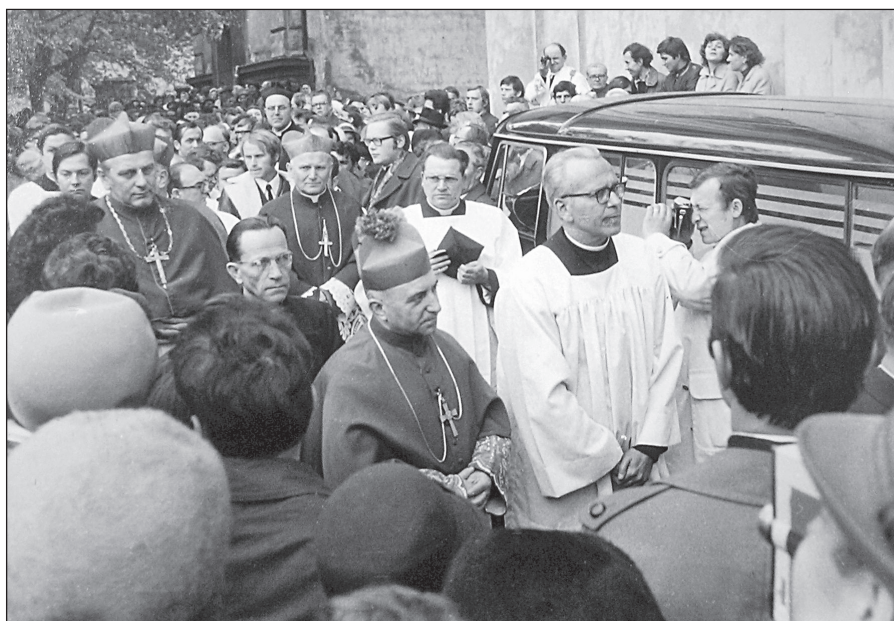
Průvod – zahájení smuteční bohoslužby

Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Poslední cesta kardinála Trochty

Mše svatá za Štěpána kardinála Trochtu, pohled do presbytáře, hlavní celebrant Mons. František Tomášek
Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Dómské náměstí po skončení smuteční bohoslužby. Uprostřed je Karol kardinál Wojtyła (papež Jan Pavel II.)
Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Barbora Řeřichová

Pohřební průvod na litoměřickém hřbitově

Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Konec pohřebního průvodu

Zdroj: Soukromý archiv patera Miroslava Šimáčka

Poslední cesta kardinála Trochty

Pohřební obřady na litoměřickém hřbitově – veřejnost

Zdroj: Archiv Salesiánské provincie Praha, f. osobní pozůstalosti ThDr. Štěpána kardinála Trochty SDB

Barbora Řeřichová

Sbor litoměřických bohoslovců vedený paterem Josefem Olejníkem

Zdroj: Archiv litoměřického biskupství, f. Trochtiana

Shromáždění u biskupské hrobky, s kadielnicí Mons. František Tomášek

Zdroj: Soukromý archiv patera Miroslava Šimáčka

Poslední cesta kardinála Trochty

Berlínský kardinál Bengsch kropí rakev svčnou vodou, v pozadí kardinál König a biskup Tomášek
Zdroj: Soukromý archiv patera Miroslava Šimáčka

Ukládání rakev do biskupské hrobky

Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana

Barbora Řeřichová

Mons. Jaromír Korejs opouští biskupskou hrobku, poslední cesta kardinála Trochty končí

Zdroj: Archiv biskupství litoměřického, f. Trochtiana